

IO. ANTONII

5
(5)

VIPERANI,

ORATIONES VI.

De Naturali sciendi cupiditate.

De Utilitate scientiarum.

De Consensu Disciplinarum.

De Perfecto habitu hominis.

De Philosophia.

De Legibus.

ANTVERPIÆ,

Ex officina Christophori Plantini,
Architypographi Regij.

M. D. LXXXI

SVMMA PRIVILEGII.

REGIS Priuilegio cautum est, ne quis
citra Christophori Plantini Architypogra-
phi Regij voluntatem *Io. Antonij Viperani*
opera, intra octennium à die impressionis
absolutæ, imprimat, aut alibi impressa im-
portet, venaliaue habeat intra omnes ditio-
nis eius fines. qui secus faxit, pœna multa-
bitur quæ expressa est in regio diplomate,
dato Bruxellæ 20. Martij, M. D. LXXVI.

Sign.

Iac. Blylcuen.

IACOBO BONCOMPAGNO VTRIVSQUE MILITIAE S. R. E. CVBERNATORI GENERALI,
IO. ANTONIVS VIPERANVS.

VLLVM orationis genus est, Iacobe Bō-compagne, in quo aut vberius dicere, aut alius prodesse magis possit Orator, quàm Demonstratiuum. quod quidem ad bene dicendum, & rectè viuendum ideò valet plurimū, quia in bonarum rerum laudatione, & malarum reprehensione versatur. Neque verò solū personas laudamus, sed etiam res ipsas verbis extollimus, quæ prædicatione dignos efficiunt eos, in quibus insunt. Sunt autem duę res præcipuę, quæ insignem ac propè diuinum hominem reddunt, doctrinarum cognitio, & actio virtutum: quarum altera

4
mentem exornat, altera appetitiones
componit. vtranq. philosophia com-
plectitur, hoc est, studium sapientiæ:
quæ totius animi perfectio & absolu-
tio est. Ad quam celebrãdam aliquas
orationes olim fecimus, vt ad rerũ ho-
nestarũ studia iuuenes excitaremus.
Has modò cum in lucẽ dare animus
esset, statui tibi dicare & philosophiæ
studio, & à meis scriptis minimè, o-
pinor, libere. Nec porrò munus
in præsentì vllum aptius habebam,
quo meam in te obseruantiam ceteris
testificarer: quam omnibus notã esse
cupio. Quæ orationes si ad progym-
nasmata & declamãtium exercitatio-
nes accedant, nulli mirũ sit; quoniam
à foro & à senatu alienæ sunt, atq. in
philosophorum scholis à sophista ali-
quo agi videntur. Sed qualescunque
sint tibi optimo & maximis dignita-
tibus ornatissimo Patrono sine vllis
magnificis verbis simpliciter & can-
di de nuncupamus.

DE NATVRALI SCIENDI CVPIDITATE,

ORATIO I.

SI quantum humanis animis, Auditores, natura sciendi cupiditatem ingenerat, tantam quoque, discendi alacritatem infereret, profectio a doctrinarum studiis nullus labor nos deterreret, neque ullum incommodum aut difficultas retardaret. Sed cum hominum vitam exiguis terminis circumscribat, simulque, vel ingenij solertiam, vel iudicij firmitatem, vel ipsam inuentarum & cognitarum rerum custodem memoriam deneget, aut non satis beneuola parēs, aut iniusta nouerca nobis esse videtur. Hinc moriens Theophrastus illam incusabat, quod cornus & cornicibus, quorum id nihil interesset, ampliozem lucem donasset, nobis, qui ad maiora quaedam nati & instituti essemus, breuiorem spiritum dedisset. Verum id diuinitus fieri credendum est, ut natura nobis interdum minus opituletur, & hominum aetas aequè diuturna non sit, ac belluarum: quoniam decet res praclaras studio & labore parari. nihil autem rectis artibus & doctrinis potest esse praestantius: quibus mores ornantur, & intelligentia excolitur, atque animus in excelsum diuinae dignitatis sedem certis quasi gradibus ascendit. Tam quia rerum, quas menti sensus obiciunt, scientia nos ad cognoscendum vniuersitatis autorem exacuit, nec fas est illum nisi mortali corpore exutis videre, non solum non optandus est longior vitae cursus, verum etiam sapere recusandus. Quamobrem statui hodierno die, qui studiorum academiae vestrae principium afferre solet, de sciendi cupiditate dicere, quam in omnium nostrum.

animis natura ingenuit: vt intelligentes humanum a-
 nimus rerum notione poliri ad bonarum artium stu-
 dia diligētius incumbatis. Est, Auditores, homini a na-
 tura discendi innata cupiditas, non secus ac reliquis re-
 bus certa quedam indita vis, qua nempe ad id, quod si-
 bi conueniens & accommodatum est, incitatur. Sic na-
 tura impulsu graua in terram ruunt, leuia in sublime
 feruntur; & qua sensibus instructe sunt animantes ea
 naturaliter appetunt, qua apta & secundum naturam
 esse sentiunt. Ad summam vnaquaq; res eum motum
 & actionem sequitur, ad quam a natura facta & docta
 est. Naturalis autem actio ea est, qua qualibet res ni-
 titur in suo genere salua incolumisq; seruari. Cum igitur
 hominis intelligētiam rerum cognitio perficiat, ni-
 hil magis proprium esse nobis arbitror, nihil dignius &
 optabilius ipsa rerum cognitione atque sciētia. Hoc ni-
 mirum est illud, quod animus noster, cuius vis celer &
 sagax est, nunquam quiescit semper aliquid secum per-
 tractans & cogitans: qui vel sopito corpore vigilat.
 Accedamus ad incunabula (in hac enim aetate philoso-
 phi nature indicia melius deprehendunt) possunt ne
 pueri & infantes non aut videre aliquid, aut addisce-
 re, aut moliri: Rebus nouis detinetur, spectaculis gau-
 dēt, ludos amant, mutuis sermonibus delectantur; atq;
 ab his, quas dico, rebus neque minis, neque verberibus
 dimouentur: quin ipso sciendi desiderio ad maiorum re-
 rum inquisitionem contemplationemq; ducuntur. Et
 crescit cum aetatibus semper aliquid agendi discendiq;
 cupiditas. Quis obsecro vestrum Endymionis, aut Epi-
 menidis somnum dormire vellet, qui (vt poetarum fa-
 bula produnt) longissima quiete sopiti fuerunt? Nemo
 omnium. Videlicet, quia vita vigilia est, mors verò
 somnus. Ipsa verò vigilia indagatione rerum & inspe-
 ctione

Etione traducitur. Et quidem bruta animantia, quoniam intelligentia vacant, nullam cognitionem capiunt, nec praterita meminerunt, nec futura prospiciunt, sensu dumtaxat aguntur, quo tantum res presentes, singillatimque percipiunt: verum homines, qui mentis capaces sunt, cuius proprium munus est inter se res conferre, ac quid antecedit, quid sequatur advertere, principia rerum causasque perquirunt, atque uniuersas & communes omnium rationes considerant. quarum obseruatio scientiam efficit: qua constans & firma cognitio est. Neque verò nobis solum propter vite usum perinde ac belluis, sed etiam ad comparandam notitiam rerum natura sensus tanquam satellites & ministros dedit. Si quidem animus dum inclusus in corpore est, nullius rei cognitionem assequitur, cuius formam à sensibus non acceperit. Atque ideo sensuum motu, non modo quia incundus, verum etiam quia ad capessendas artes & disciplinas necessarius est, delectamur: ac videndi & audiendi sensus præ ceteris charos habemus, quorum officia nobis ad eruditionem atque prudentiam magis, quam aliorum opera deseruiunt. Nam altero res notamus, altero doctrinas haurimus. quanquam aspectus mea sententia hoc auditu melior est, quo minus ab obiectis formis immutatur, ac plures animo species rerum & imagines offert. Si res igitur ita se habet, qui potest pronidus & solers animus non earum rerum vires attendere, quarum sibi forma à sensibus commendantur: atque ubi tam multa & præclara mundi opificis opera conspexerit, non etiam ipsius numen cognoscere, & percipere exoptauerit? Certè finem inuestigandi rerum naturas vllum antè non fecerit, quam diuini numinis vim intelligentia consequutus fuerit: in cuius aspectu ab indagatione rerum conquiescet: quoniã in eo tanquam

in speculo vires illarum & naturas contuebitur. Quapropter indocti homines, in quibus nulla vis rationis, nullusq; animi motus apparet, scite cum belluis conferuntur, quæ mente & intelligentia carent: immo & statuis vitæ equiparantur, à quibus nihilo differant, si sensum ex illis aetlexeris. Quod si bruta animantia Dei consulto hominis potestati atq; imperio subsunt, & ignari sapientibus hominibus iure optimo ac serui dominis subiacere & parere debent. Hoc enim vult lex natura, ut ineruditorum vita peritorum consilio gubernetur: quoniam bonarum & malarum rerum delectum tenere nullū queunt, qui inopes ingenij, & doctrinarum expertes sunt. Est autem viuendi ars prudentia: quæ rerum expetendarum & fugiendarum scientia sine memoria & experientia comparari non potest. Quamobrem ut homo ratione belluis antecellit, sic inter ipsos homines tanto aliquis eminebit, quāto alios rerum intelligentia & prudentia superabit. Magna, Auditores, sapientis laus est, magna authoritas, qui artes excogitauit, & ad humana vitæ vsus res necessarias inuenit, qui morum præceptiones & officiorum fines descripsit; qui natura vires occultas patefecit, quibusq; ex principiis omnia generarentur explicuit; qui calorum cōuersiones, luminum commutationes, siderum accessus & recessus animaduertit; qui demum in illa summi Dei augusta & sancta templa, quæ nullus vnquā sensus attingit, diuina quadam vi mentis & acie penetravit. Fateor in tantis ignorantia tenebris nos minimè versaturos, si nostri generis parens Adam nunquam à diuino edicto recessisset. Eius peccato nos à recta natura descisimus, & in multas animi prauitates & opinionum errores incidimus. Hinc libidinis incitamenta sentiri, hinc rationis lumen inscitie caligine perstringi, hinc

grauiſſimum malorum mors in hominibus regnare cœ-
 pit: quos alioquin immortales & incolumes ab interi-
 tu corporis in omne tempus diuina clementia ſeruafſet.
 Quamobrem ſapientes homines ignorantiam vt ſpretæ
 diuina maiſtatis pœnam non aliter ac mortem, qua-
 tenus contra naturam eſt, perhorreſcunt. Tenetis ſa-
 crarum rerum monumenta, in his ornamenta conſpici-
 te, quibus Deus maximus Adam affecit, ex quo hu-
 manum genus in terris propagauit, agnoſcetis rerum
 ſcientiam inter reliqua virtutum inſignia ſummâ ho-
 mini dignitatem afferre: quam ille tum ingêtem oſten-
 tauit, cum ſingulis rebus ſua nomina impoſuit, quod
 præſtari nullo modo potuiſſet, ni cuiusq; rei vim & na-
 turam bene cognitam penitusq; perſpectam habuiſſet.
 Quam ſcientiam tanquã hereditatem ad nos lege ve-
 nientem utiq; cepiſſemus, ſi non diuinorum mandato-
 rum deſertor parens noſter ſe atq; vnâ poſteros miſerè
 perditū inuiſſet. Quid igitur magis è re noſtra fore cre-
 demus, quam amiſſam rerum ſcientiam recuperare?
 Non dicam quod grauiſſimus author Plato ſentit, no-
 ſtrum diſcere nihil aliud eſſe, quam reminſci. Fingit
 enim à principio animas vnâ cum mundo a Deo gene-
 ratas, atq; omni virtute & ſcientia dotatas fuiſſe, illiſ-
 que ſedes in extimo celo ſtatis ſideribus datas eſſe, ubi
 necitare & ambroſia, hoc eſt, rerum diuinarum cõtẽm-
 platione fruèrentur; ſed eas, qua inferiorum rerum amore
 tangerentur, ſenſim ex orbe in orbem deſcendere ſingu-
 liſq; ex locis aut ſtuporis, aut ferocia, aut cupiditatis,
 aut arrogantia, aut inconstantia morbos vitiaq; cõt-
 rãhere, ac tãdem in humana corpora illabi: in quibus vel-
 ut in obſcuro & cæco carcere incluſa, ac tetra caligine
 & tenebris obducta nullam omnino rē cernunt; ac me-
 tu, agitudine, ſpe, libidine aliisq; perturbationibus af-

fecta neque se amplius, neque sui generis originem aspiciunt. At quæ deinde sese erigunt, & in calum oculos attollunt, curis soluta & tranquillata incipiunt litterarum accedente splendore qua antè viderant et perciperant recordando cognoscere. Ideoque noster animus cum ea, quæ obliuione deleta fuerant, discit, illorum dicitur reminisci. Et Platoniorum doctrinam sequuti fabularum artifices poëta flumini, quem ab obliuione Lethæ appellarunt, apud inferos confinxerunt: cuius potatio rerum memoriam deleret. Corpus enim inferos vocant: corporis autem contagione animus tanquam Lethæ fluminis haustu obliuione rerum bonarum obruitur. Quæ res licet commentitia sit, & Christianæ veritati repugnans docenti animam à Deo tum creari, cum corpori infunditur; tamen ad probandum scientiæ cupiditatem à natura in animo insitam esse non omnino inepta videtur. Ex his perspicuum sit scientiam, ad humani animi absolutam formam pertinere. Et cum vnaquæque res natura sua absolute a seiscat, dubium non est homines naturaliter sciendi desiderio teneri. Sed de hominis perfectione cum adhuc pauca pro re planius loquor, quaeso me Auditores diligentius attendite. Perfectio cuiusque rei est cuiusque natura in suo genere absolutio: cum nimirum habet omnia, quæ sibi conducunt; cum, inquam, omnibus suis partibus apta, & numeris (vt Stoici loquuntur) expleta est. Ergo si felicitatem hominis illustrare animo proponimus (nam felicitatis perfectionis & finis eadem omnino sententia est) spectare nos oportet ea, quorum adeptione felices ac beati efficimur. Quoniam verò ex animo & corpore constamus, bona perpendenda sunt, quæ ad vtriusque incolumitatem & sanitatem continent. Ac sanè vos ipsi bona animi tanto bonis corporis præferetis, quanto celestè animum terrestri corpori præstare

prestare indicabitur. Verum enim felicitas cum praestantissima res sit, in optima hominis parte collocanda est. Quae mentis absolutionem consideremus, quae in homine principatū tenet, eiusque actiones inspiciamus, quibus ad perfectam naturae suae formam speciemque redigitur. Nec enim quae à se non est, sed pendet aliunde, finem suum absque vlla opera contingit. Facultates animi seu virtutes à se potissima sunt, intelligentia & voluntas: intelligentia rei formam induit, cum rem ipsam comprehendere non potest; voluntas rem intellectā studio & amore prosequitur, illa rem, quatenus in rerum natura est, perspicit, hac, quatenus bona & appetenda est, amat. Itaque scientia, quando rerū inquisitio & contemplatio propria mentis actio est, in praecipuis animi bonis censetur. Insatiabilis autem eius cupiditas propter infinitatem rerum est: & quaecumque in rerum natura sunt intelligenda nostris animis obiciuntur. Nec vnquam sciēdi desiderium explebitur, nisi cum id cognitum fuerit, cuius gratia reliqua sunt, quodque ipsum vniuersa complectitur. Summum autem vniuersi bonum Deus est, cui nomen est Qui est, qui simplex & sempiternus est, quoniam à se est, omnium rerum author finis atque principium, cuncta bona suo sinu coercens; nihil extra quem nulla res esse, aut cogitari à quoquam potest. Idcirco nullius rei natura intelligi potest, quin etiam diuini numinis potestas percipiatur: quia res vniuersa vim omnem suam illi acceptam referunt, à quo, in quo, & per quem (ut diuinarum rerum scriptores loquuntur) sunt, viuunt, atque mouentur. Quapropter beatiorum esse putauero, cuius mentem maior veri Dei cognitio imbuerit. Et si effectuum rerum, quas egregias & insignes cernimus, optamus autorem cognoscere; proculdubio mens nostra videndi Dei cupiditate incen-

incenditur, cum vniuersitatem tam pulchrum & eximium opus inspicit. Cuius quidem aspectu felicitas hominis terminatur, qui vniuersales causas animo vestigat, & vniuersi boni capax est. Rerum autem omnium princeps causa & finis Deus est, in quo bonitatis omnis vis & ratio inest. Præterea si vnaquæq; res tunc natura sua perfectionem assequitur, cum ad principium, à quo manat, apta colligatione reducitur, & nos in diuini numinis, à quo orimur, societate & coniunctione bene beatæque viuemus. Ac quemadmodum Astronomi docent rectam celorum conuersionem eam esse, quæ ab oriente sole in Occidentem, rursumq; in Orientem fit, sic hominis intelligentia tunc recta est, cum à Deo in res procreatas proficiscitur, rursumq; in Deum ratiocinando regreditur. Sed in terris (ut Apostolus ait) ἐν αἰσθητοῖς a nobis Deus videtur. quia mens nostra nisi per formas oblatas sibi à sensibus rem ullam intelligere nequit. Deus autem omnem sensum effugit. at verò in calis, ubi nulla opera sensuum requiritur, facie ad faciem cernitur, affulgente caelestis gloria lumine, & speciei vicem diuini iuminis subeunte natura. Verumtamen in hoc infimo mundi loco, in quo nihil est nisi mortale & caducum, quamuis integrum nobis non sit perfectè beatis esse, quippe quibus Deum videre non liceat; tamen naturaliter eum quoque vita statum expetimus, qui ad perfecti formam propius accedit. Hic autem status est sapientis, cuius animus rerum diuinarum & humanarum contemplatione alitur, ac cogitando semper aliquid præclarum aut inquirat, aut agit. Quid? sapientes viros, & in aliquo doctrinarum genere præstantes nonne cuncti admiramur ut potè ingenio & intelligentia nobis excellentes. Nec quidem in scientia excellere pulchrum arbitraremur, si nihil ad natura nostra conditionem digni-

eas ista pertineret. Ergo ad comparādam rerum scien-
 tiam natura mouemur : qua instigante non solum ab-
 solutam felicitatem, sed inchoatam etiā adumbratamq;
 persequimur. Quod si grata sunt ea, quae secundum na-
 turam sunt non sane incunda nō erit scientia, qua mens
 animusq; perficitur. Unde, quoniam quae incunda sunt
 propter se amantur, in sacrarum rerum monumētis lu-
 do assimilatur, qui sui gratia petitur, quiq; ex se ipse
 delectat. Ac praclare veteres illi poëta simul atq; theo-
 logi eorum vitam, qui post mortem in Elysiis & fortu-
 natis campis degerent, ob id inprimis beatam cecine-
 runt, quōd nullis operosis negotiis impediti, nullis mole-
 stis occupationibus implicati omne tempus & operam
 in indagatione rerum & circumspēctione consumerent.
 Nec ego sanctis & beatis hominibus, qui in caelestibus
 domiciliis cum diuinis mentibus commorantur, ullam
 aliam actionem esse praeter diuini numinis contempla-
 tionem existimo: quos otiosos esse & nihil agentes, si vi-
 uunt ac sapiunt, non est vlla ratione credendum. Nec si
 corpus cibariis nutritur, non etiam animus suis nutri-
 mentis educatur. Non autem corporis alimentis in-
 corporea mens vescitur, sed diuinis. Quae autem haec?
 Rerum cognitio & contemplatio ipsa est animorū sua-
 nissimus pastus, quo immortales aluntur; ipsa est poë-
 ticū illud nectār & ambrosia, quam soli caelites bibunt;
 nempe in quorum natura nullius rei cadit ignoratio;
 quos omni re deceat praestantissimos esse. Tum rerum
 sacrarū periti censent doctos viros in summo caelo, quod
 ab immenso splendore empyreum vocant, vbi sedes sunt
 beatorum, velut maiores stellas caeli stelliferi elucere.
 Sic pios homines sequitur post mortem scientia, & quos
 in terris honestat, in caelis quoq; singulariter exornat.
 Quin nihil omnium est, quod similiores Deo nos red-
 dat,

dat, quàm sciētia; cū is, qui calum & terram implet,
 quig₃ res vniversas producit, sciētissimus sit, omnia cer-
 nens, omnia intelligens, omnia sapientissimè regens at-
 que gubernans. Cuius intelligentia absoluta & perfectè
 ideo est, quia nulla vsquam res illum latet, nec vnquam
 contingit eum aliquid scire, quod aliquando ignorane-
 rit. Prudenter itaq₃ apud Homerum Sirenes Ulysseri
 carminibus suis irretire studentes nullam rem aliam
 præter scientiam illi pollicentur: qua non ignorant in-
 genios & liberales homines capi. Attamē leuis & cu-
 riosi hominis est omnia velle cognoscere, quæ vel puero-
 rum cantiunculis efferuntur, aut in vulgi rumores te-
 merè emanant: sed honestarum & utilium rerum cog-
 nitio laudatur, quæ vel ad animi culturam pertinet, vel
 ad degenda vite rationem facit. Proinde artes illas
 nunquam probauerim, quæ licet vulgus in admiratio-
 nem rapiant, tamen ex se inanes atq₃ inutiles sunt; quæ
 nec honesti faciem vllam habent, nec aliquod huma-
 na vite commodum & utilitatem pariunt. Egregieq₃
 Magnus Alexander cū spectasset quendam ex di-
 stante spatio in foramen acus grana ciceris inferentem,
 admirantibus ceteris, ipse tantummodo eiusdem legu-
 minis modio illū donauit, ratus maiore præmio indig-
 nam operam, quæ nullum virtutis specimen daret, neq₃
 vllum vite fructum afferret. At rerū naturas inqui-
 rere, liberales artes addiscere, priscorū facta, maiorum
 instituta, religionis cultum, hominum mores & vitam
 obseruare, id parro mentem & rationem induentis ho-
 minis est. Quoniam vero nobis in huius vite curricu-
 lo minimè licet rerum omnium naturas percipere, ac
 paucis datur inter tam multos sententiarum errores
 veritatis lumen aspicerè, scitè Plato sentit eū esse bea-
 tum, cui diuinitus contigerit etiam in senectute veras
 opiniones.

opinionem assequi posse. Nec iniuria Solon unus est septem Gracia sapientibus gloriatur se aliquid quotidie addiscentem fieri senem. Quantus autem sit in nobis amor cognitionis, ex hoc facile patet, quod nulla spe comodi, saepe etiam magna cum facultatum iactura ac salutis periculo sponte ad ingenuas artes appellimur, neglectisque corporis voluptatibus, quae hominem frequentius & vehementius mouent, ultrò ad scientiam rapimur; nec cum maximis laboribus & molestiis compesare dubitamus oblectationem, quam ex doctrinarum studiis accipimus. Non enim quemadmodum corporis voluptas, sic animi delectatio satietatem ullam gignit, illa breuis & nocens est, haec solutaris atque perennis; illa vires enervat, haec confirmat; illa nobis cum brutis animantibus, haec cum diuinis mentibus communis: hanc si ita mente sentiremus, sicut illam sensu gustamus, profecto non minus doctrina, quam auri studio traheremur, magisque nos Musarum carmina, quam Sirenium cantus ad se excitarent atque allicerent. Agite, quis calorum conuolutiones, siderum imagines, astrorum vultus, stellarum inflammationes, solis circuitum, luna mutabilitatem, aetheris ardorem, elementorum inter se foedera & inimicitias non summopere scire desiderat? Quis ventos, gradines, imbres, fulmina, tonitrua, tempestates, ac quaecunque in aere generantur nosse non mirum in modum gessit? Quis silvas, colles, valles, campos, ac reliqua terra ornata contemplantis studio non flagrat? Quis regiones, vrbes, maria, insulas, & quae in terra ac mari sunt diuersorum generum animantia, feras, bestias videndi cupiditate non inflammatur? Quis istiusmodi sapientum hominum studiis & delectationibus ullius opes, regna, voluptates anteposuerit? Sed obscuritatem natura & occultarum rerum cognitionem omittamus: quantum histo-

riarum lectio nos delectat? qui incredibili cum delictatione res gestas legimus, ac magnorum virorum dicta & facta sepius legendo repetimus? Sed & fabularum, qua fictæ res sunt, recitatio quanto cum iucunditatis fructu nos detinet: cum sepe cibi ac somni desiderium aut expellat, aut tranquillet? Nonne ista scientiæ cupitas magna est, qua non dicam corporis voluptatibus, sed necessitatibus antefertur? Verùm exempla sapientum virorum intueamur, qui huic discendi quærendiq; delectationi toto sese animo dediderunt. Quo studio Aristotelem censetis in litteris et atem egisse? qui ex tot tantisq; suis præclarissimis monumentis nihil aliud toto vitæ sue tempore fecisse videtur, quam legisse, disputasse, scripsisse. Quonam ardore putatis Carneadem ad sapientiæ studia ingenium applicasse, cum sumendi cibi causa recumbens manum in mensam porrigere non recordaretur? Qua cura in describendis formis Archimedem intentum infixumq; fuisse ducitis, cum nec patriam expugnari, nec domum ab hoste capi sensit? Sed nec militi nomē suum percunctanti potuit indicare nimia cogitatione sensibus alienatus. Itaq; ferro trucidatus figuræ, quas acri diligentia depingebat, proprio cruore fœdavit. Jam Socrates stans uno eodemq; in loco diem integrum ab aspectu calis immotam oculorum aciem sepe tenebat; nec longa contemplatione defatigabatur, quem inuestigationis delectatio recreabat. Demosthenes si quando antelucanis opificum vigiliis victus fuisset, egerrimè ferebat. Zoroaster verò annos viginti solus egit in secreto & abdito loco, ne ab inuestigatione rerum vllis negotiis abduceretur. Anaxagoras patriam & patrimonium reliquit, ut liberius doctrinarum studiis vacaret: deinde reuersus in patriam accusantibus aliis quòd possessiones incultas deseruisset,

set, non essem, inquit, ego saluus, nisi ista peruissent. Crates veritus ne diuitiarum cura mentis solertiam restingeret, ingens auri pondus in mare proiecit, Abite, inquit, pessum mala cupiditates: merga ego vos prius, quam a vobis ipse demergar. Democritus post Persias, Arabie, Ethiopia, Aegypti regiones peragratas patrimonium vendidit, atq; in solitudinē secessit, quodq; grauius est, oculos sibi eruit, ne in exquirendis rerum naturis animus ab aspectabilibus formis vanis cogitationibus impediretur. Et quoniam exemplis plena sunt omnia, videte Pythagoram, Platonem, Apollonium, Solonem, aduertite qua maria transierint, quas nationes adierint, quas gentes Barbaras penetrauerint, quo studio, quo labore, quo vitæ discrimine, ut ceterarum gentium disciplinas artesq; perciperet. Pythagoras Memphiticos vates in Aegypto conuenit, a quibus permultorum seculorum obseruationes accepit. Hinc ad Persas accessit, a quibus calorū & siderum plerasq; rationes intellexit. Tum Cretam versus Lacedaemoniam iter contulit, vbi Lycurgi & Minois leges ac iura cognosceret. Deinde in eam Italia partem venit, qua magna Graecia dicebatur; in quam primus philosophiam dicitur intulisse. Unde celeberrimum Pythagoreorum est nomen. Plato Aegyptum, magnam Graeciam, Siciliam, circumiuit, captus a piratis, coniectus in tyranni potestate, veritus non est capitis sui cum periculo sapientes homines visere, a quibus aliquid addisceret: nec qui magister erat Athenis aliorum discipulus esse erubuit. Apollonius philosophus Persas, Caucasum, Albanos, Scythas, Messagetes, Indos obiuit, atq; ad Brachmanas peruenit. Inde per Elamitas, Babylonios, Chaldaeos, Medos, Assyrios, Parthos, Syros, Pœnices, Palestinos, Arabes reuersus Alexandria in Ethiopiam

*navigavit, ut cognitionis aliquid ex omni parte libera-
 ret. Solon in Aegyptum, in Ciliciam, in Cyprum perre-
 xit, nec peregrinus auditor unquam effectus fuisse, si
 non illum ingens sciendi desiderium in diuersas partes
 rapuisset. Quid Xenocratem, Crantorem, Arcefilam,
 Lacydem, Theophrastum, Zenonem, Cleathem, Chry-
 sippum, Antipatrum, Carneadem, Panetium, Clito-
 machum, Philonem, Antiochum, Possidonium, atq;
 innumerabiles alios philosophos memorem, qui in pere-
 grinatione discendi studio aetates suas contrinuerunt?
 Cum igitur, Auditores, in homine tantum scientia a-
 morem a natura ingeneratum videmus, quid causa est,
 cur modicus labor nos a doctrinarum studio tam fac-
 ile diuertit? An, quia hominis ingenium (ut poeta comi-
 cus ait) a labore ad ignauiam procline est? an, quia nor-
 dum villos ingenuarum artium fructus degustauimus?
 quos si quicquam odorati essemus, nullares unquam nos
 a musarum commercio segregaret. Verumtamen, ut in
 prouerbio est apud Gracos, Difficilia quae pulchra: &
 Poeta ille praclare. Sic enim vertimus in Latinum:*

*Virtutem ante ipsam durum posuere laborem
 Dij superi. Longa est ad eam via, & ardua primam.
 Sed tandem postquam licuit contingere summum,
 Fit lenis, tibi quae ingressu primo aspera visa est.*

*Itaq; industria atq; inertia vias inter se dissimiles esse
 philosophi docuerunt: quas Pythagora littera in duas
 partes diuisa apte congruenterq; designat: alteram pri-
 mo lenem, sed posthac inincunditatis & asperitatis ple-
 nam; contra alteram primo asperam, sed deinde lenem
 atque incundam. Quas easdem vias poeta apud infe-
 ros comminiscuntur, alteram ad Elysios campos, alteram
 in poetarum loca ducentem; arctam illam & angustam,
 quae ad vitam ingredimur, hanc latam & patentem,*

qua in interitum trahit. Sed quaeso, Adolescentes, singite animis Xenophontias mulieres, quarum altera voluptatis nomen habet, altera patria, non aliter vobis, atque Herculi, obviam fieri, & utranque niti vos ad se suis commodis & dignitatibus propositis advocare, dubitabitis utram insecuturi sitis? An spreta voluptate virtutem, que omnia vita nostrae ornamenta secum affert? an spreta virtute voluptatem sequemini, que insinitis malis nos implicat, & aeternas maculas turpitudinis & flagitiorum inurit? Sunt, nec inficior, sunt radices virtutis amarae; verum fructus suaves & dulces sunt. Cuius quidem modi sapientissimus poeta Homerus herbam moly esse consinxit: quam Mercurius ad Ulyssem à summo aethere portavit. at voluptatis dulce initium, felle mixtus est finis. An corporis & fortunae bona, que fluxa & incerta sunt, cum animi bonis vlla ex parte conferemus, que nostri iuris sunt firma & stabilia, plena laudis, plena honoris, plena dignitatis & honestatis? Quamobrem optimarum artium studia lubenti & alacri animo non solum instigante, sed etiam adiuvante natura suscipite; quibus familia honorem, generi memoriam, Patriae gloriam, amicis laudem, vobis totius vita maximos & ampliissimos fructus comparabitis.

DE UTILITATE SCIENTIARVM,

ORATIO II.

Divina res precipue sunt, Auditores, quibus à brutorum animantium genere & natura distingui-
mur, Ratio & Oratio: hæc hominum societatem copu-
lant inter se consilia mentis & sensa communicando;
illa disciplinas & artes inuenit, quæ magnarum rerum
cognitione animum exornarunt, atq; innumeris com-
modis mortalium vitam expleuerunt. Quamobrè im-
merito de vniuersorum parente natura conquerimur,
quod ceteris animantibus presentior, quam homini fue-
rit; quoniam illis munimenta corporis & ornamenta fa-
bricauerit, hominem vero nudum in nudam humum
vagientem atque egentem rebus omnibus absiecerit.
Nam ut taceam manuum ac ceterorum membrorum
opportunitatem, quæ ad diuersorum operum munera
functiones maxima est, virtutes, quas in hominis ani-
mo inseruit, eiusmodi sunt, ut vitæ nostræ conditio & v-
tilitatibus, & dignitatibus, & voluptatibus reliquo-
rum animantium victu melior & optabilior effecta sit.
Quam rem plane tam cognoscetis, cum utilitates ex-
plicuero, quas nobis artes & doctrina copiosissimè attru-
lerunt. Et quidem artes omnes ad naturam hominis ad-
iungendam & conservandam repertæ sunt: quibus ea,
quæ desunt, acquirimus, & quæ adsunt tuemur, & quæ
natura sunt imperfecta perficimus. Artium altera ani-
mum expoliunt, altera corporis necessitatibus deserviunt.
Hominis autem natura corpore & animo constat. Ani-
mi vis ea est, qua mouemur, qua intelligimus, qua pro-
uidemus, qua hæc ipsa dicimus & agimus. Cuius phi-
losophorum

Philosophorū omnium sententia duae sunt partes, altera par-
 ticeps rationis, altera expers; mēs, inquam, & appetitus.
 Mēs his potissime doctrinis excolitur, quae in rerū cog-
 nitione versantur; appetitus verò his praesertim artibus
 instruitur, quae praeceptiones suas ad agendū tradunt.
 Spectat autem ad cognitionē artes ea, quarū finis sola
 scientia terminatur; nimirum quae rerū naturas & vi-
 res indagant, nec earū modò rerū, quae aut terra, aut
 mari, aut calo sunt, causas inuestigant, verū etiam
 diuinarum rerum amplitudinem dignitatemque perspi-
 ciunt. Etenim quae in rerum natura sunt omnia vel hu-
 mana vel diuina sub intelligentiam cadunt. Intelligen-
 tia verò rerum cognitione perficitur. At artes, quae vir-
 tutum praeceptis hominum vitam & mores instituunt,
 ad actionem pertinent. Inspeciue scientia sunt, inpr-
 imis ea, quae res caelestes contemplatur philosophia, seu
 primam illam, seu diuinam, seu metaphysicam, seu
 theologiam nomines; deinde ea, quae natura vires occultas
 perscrutatur, physice ob id Graeco verbo nuncupata;
 postremo disciplina, quae ab euidētia ac demonstra-
 tionis praesentia mathematicarum nomē adeptae sunt.
 Sed in actiuis doctrinis moralis philosophia consilio &
 forma excellit; quae viuendi modum, finē, & officia praescribit.
 Verū artes, quae ad corporis & vitae necessitates
 operam suam praebent, fabriles, atque operariae, vul-
 gò mechanica dicuntur. Sed omnium doctrinarum &
 artium quaedam quasi ministra sunt grammatica, rhe-
 torica, dialectica; quae orationem formant, prima emen-
 datè loquendi, altera ornatè dicendi, tertia probabili-
 ter differendi rationem tradens. Quarum munus, quia
 sine lingua societate nec docere, nec discere, nec inter nos
 quicquam agere possemus, tam latè patet, quam hu-
 manae vitae limites explicantur. At qui singillatim cuius-

que artis naturā inspiciamus, ut perspicuū deinde fiat quid unaqueq; valeat, & quā in rē utilis & idonea sit. Et primas omnium mathematicas disciplinas attingemus, quae primae omnium iubentur à pueris addisci, quoniam ad reliquas doctrinas & sciētias aditum patefaciunt. Quaeq; nō ut reliquae artes tū demū prosunt, cum percepta sunt, sed proficiunt etiā cum docentur. Nā animos ad rerū sciētiam excitāt, & ingenia exacuunt, & discendi celeritatē cōparant. Ipsam etiā mentē ab istarū rerū formis, quae oculorū sensu percipiuntur, ad earū rerum quae nec cerni nec tangi possunt, contēplandā naturam alliciunt. Tractant autem magnitudinem rerum aut diuisam, aut coniunctam. vnde quatuor earum genera proflexerunt. Nam diuisam magnitudinem, hoc est, numeros arithmetica & musica, coniunctam geometria astronomiaq; considerant. Et numeros per se quosq; arithmetica, inter se verò compositos musica perpendit. At coniunctam magnitudinem, si immobilis est, sicut terra, quae in media mundi sede locata non mouetur, geometria ponderat; si mobilis, quale est caelum, quod circa terram perpetua reuolutione conuertitur, astronomia circumspicit. Ergo in primis arithmeticae numerorum formas & proprietates examinantiem spectemus: quam Plato omnium scientiarum praestantissimā esse duxit, quia omnium prima esset: quoniam eius munere artes omnes & doctrine maxime admodum indigerent; quaeq; Pythagoras arcanā & religiosam quandam scientiam contineri censuit, quod numeris vniuersa constarent. Hinc Auenzoar Babylonius, sicut Albumasar refert, eum cōrta nosse aiebat, qui numerorum scientiam assecutus fuisset. Hinc veteres philosophos & theologos summam operam in hac arte nauasse videmus, qui rerum qualitates & naturas certis numero-

vniuersis notis interpunctionibusq; signabant. Quid? quod
 leuissimum eius vsus tãtus quoq; est, vt eo ignorato nul-
 la mercatura fieri, nullum negocium inter nos unquam
 transigi posset? Hanc artem nonnulli repertam à Sido-
 niis, perfectam à Pythagora volunt: tamẽ eius initium
 à natura profectum est, cum in omnibus hominibus na-
 turalis quaedam numerorum notio insit. Quapropter
 Plato simul & Aristoteles hominem, quod numerare
 nosset, (neque enim id sine ratione & intelligentia fit)
 omnium animantium sapientissimum esse dixerunt.
 & Arithmetica affinis est musica, qua à musis nomen ac-
 cepit, cum numeris modos vocesq; coniungens, vt fabu-
 lis proditum est, ab Orpheo & Amphione inuenta; quo-
 rum alter feras lyra cantibus placasse, alter saxa testu-
 dinis sono mouisse perhibetur: vt verò historia tradunt,
 à Pythagora excogitata; qui in officina fabri ferrarij
 ex malleorum ictibus interualla sonorum & concentum
 obseruauit, ac mox rationem harmonia in praeceptiones
 redegit. Ac, quoniam à natura ad musicam rationem
 compositi sumus, qua differentes qualitates tanquam
 acuta cum grauib; inter se tẽperans corporis integri-
 tatem quasi concentum quendam effingit, naturaliter
 certis motibus delectamur, nec vlla gens est tam imma-
 nis & barbara, qua sonos cantusq; non amet. Et quoniã
 naturalis ingenij motus in primis annis maxime ap-
 parent, infantes (que etas difficillima tractatu est)
 quamnam alia re magis, quam cantu mansuescunt? Sed
 & labores, quos humana vita conditio secum affert,
 nõne aliqua symphonia vocis & sono mitigare cona-
 mur, tanquam donati hoc à Deo munere, quo vita no-
 stre curas & molestias allenemus? Hinc pastorum ca-
 lami, hinc agricolarum carmina, hinc nautarum sono-
 ra voces exaudiuntur. Immo etiam ipsa bellua cantu

flectuntur atque consistunt. Ac cernos fidibus oblectari, delphinos vocis inflexione teneri plerique rerum scriptores tradiderunt. Aues praeterea quam numerose quam modulari canunt! ut non tantum homines natura, sed etiam reliquos animantes harmonia modis imbuerit. Taceo quod multi & gravissimi auctores litteris mandarunt, Alexine fontem cithara sono permoueri, & quasi ad tripudium excitari, ne inanimatis rebus tribuere sensuum voluptatem videar. Sed certe in omnibus uniuersitatis partibus inesse musicam videmus. Nec mirum, cum totus ipse mundus, ut Pythagora & Platoni placet, a Deo musica ratione fabricatus sit. Nam illi nouem caloribus orbes varia conuersione agitari certis sonorum interuallis diuinum concentum efficiunt: & elementa dissimilia inter se genere amica temperatione secum ipsa consentiunt: atque ita cum summis infima partes, & cum caelestibus terrestres apta conspiratione conciliantur, ut admirabilis uniuersi temperatio quasi quaedam harmonia mente & intelligentia comprehendatur. Anima quoque cum corpore singulari numerorum conuersione sociatur: ex quibus inter se discrepantibus interitus totius animantis efficitur. Atque hoc est, quod poeta fatum & fatalia tempora votauerunt. Ergo musica naturaliter oblectamur, quoniam harmonia quadam efficitur & instituta a natura sumus. Et in summo illo caelo, in quo beata mentes incredibilibus gaudiis perfruuntur, laudes diuini numinis suauissimis cantibus celebrari pia nobis religione persuasum est. Quam rem in terris imitati sonos & cantus in diuinis laudibus & sacrificiis adhibemus. Ideo musica priscis temporibus non modo studii, sed etiam uenerationis plurimum habuit. Nec uero tantum voluptatem ex ea peti oportet, uerum etiam animi quaedam moderationem

& tranquillitatem. Neq; enim ad solam aurium ob-
 letationem, sed ad rectam animi compositionem à Deo
 nobis data est. Quae quidem in humanis animis ita do-
 minatur, ut incitare, & sedare, ac ducere quò velit ho-
 minem possit. Sic inflammatam adolescentis cuiusdam
 libidine olim Pythagora opera mutato sono restinctam
 fuisse accepimus. Quamobrem Plato scripsit musica le-
 ges mutari non posse, quin non etiã reip. status immu-
 teretur: quoniam hominum mores diuersis cantibus dissi-
 milititer effinguntur. Accedit geometria, qua lineamen-
 ta, figuras, interualla ac magnitudines docet, superio-
 ribus disciplinis cognata, cum numerorũ scientia con-
 firmetur, humane vitæ summopere necessaria; sine qua
 domos extruere, vrbes describere, spatia locorum meti-
 ri, commoda occupare nullo modo liceret. Ab eadẽ re-
 gionum maritimarum atq; terrestrium cognitionem
 didicimus, quae humanam societate in finitis penè com-
 modis affectit. Eius inuentionem nonnulli Meri nescio
 cui, nonnulli Aegyptiis tribuunt, quòd dimetiendi mo-
 dum & rationem primi excogitauerint ad dirimendas
 de agrorum terminis contentiones, quos magna vis a-
 quae Nili terram inundantis limo obruebat. Sed à Py-
 thagora tamen exculta, & ab Archimede & Euclide
 praclarissimis monumentis commendata fuit. Nec im-
 merito nationes, quae geometria sunt expertes, barbare
 habentur, quoniam ea disciplina caret, quae humanum
 vitium perpolinit. Itaq; vox illa Socratici Aristippi
 laudata adeò est, qui ad Rhodiorum litus aduersa tem-
 pestate eiectus cum geometricas figuras in arena descri-
 ptas intuitus esset, socios bono animo esse iussit, quòd
 hominum vestigia conspexisset. Astronomia relinquitur
 rerum, quas tractat, dignitate praclara. Nam ca-
 lorum conuersiones, siderum motus, astrorum ortus obi-

tusq; considerat. Quae verò ex stellarum certo cursu a-
 spectuq; in natali cuiusq; die res futuras praenuntiat,
 Astrologia proprius nominatur. Et quidem huius dis-
 cipline peritis licet ea predicere, quae vi calorū effi-
 ciuntur, ut tempestates, imbres, ventos, frugum ubertate-
 tem, agrorum sterilitatem, morbos, egrotationes, valedi-
 tudinem, ea nimirum ratione, quae rerum corporearum
 quae sublunari orbe sunt, vis ad caelestes siderum orbes
 potestatemq; defertur. tamen eorum, quae in nostra vo-
 luntate posita sunt, praenotionem veram nullam habet:
 quandoquidem animus ut ab omni mortali concretione
 solutus, sic ab astrorum imperio & dominio liber est.
 Quanquā bene gnaris astrologis non inficior licere na-
 turales hominum ad virtutes aut vitia propensiones no-
 tare, quatenus animi. viē aut ad iram, aut ad libidi-
 nem, aut ad aestitiam, aut ad hilaritatem ex dissimi-
 li corporum confectione magis afficiuntur: quae nō igno-
 ramus ex quatuor elementorum qualitatibus diuersa
 ratione componi. Quas voluntatis inclinationes ratio-
 ne tamen regere & moderari possumus nos, qui in no-
 stra potestate nostrarum actionū principium tenemus.
 Atq; hoc sanē est seipsum vincere, hoc est astris domi-
 nari, videlicet naturales procliuitates & motus tem-
 perare; quibus stella corpora, corpora animos afficiunt.
 ita ut si nostros animos ad rem quampiam astra impel-
 lant, non cogant tamen, alioquin stellis ita vim omnem
 tribuere, ut quaecunq; in terris fiant, earum virtute fiat,
 isthuc esset factū asserere: quod Christiana religio dam-
 nat. Nullum enim rectē factum iure tum laudaremus,
 nullum malefactū reprehenderemus; atque immeritō
 virtuti premium, vitio poena vlla daretur, eò quòd vo-
 luntatis libertas nulla esset. Nec sapientes isti vident
 se Dei maximi potestatem tollere, cum calorū virtu-

te inferiore[m] eam constituunt. Verum ipse est celi ac
 terra moderator & author, prima & princeps omnium
 rerum causa; cui reliqua causa totam vim suam in ac-
 ceptu[m] referunt. Sed ne aliud euagemur, astronomia prin-
 cipes & authores inquiramus non indignos maximis
 honoribus, qui mortalium vitam plurimis & ingenti-
 bus commodis amplificarunt. Nam ad res opportunè
 gerendas dies, menses, annos ritè discreuerunt; ac seruen-
 di, medendi, nauigandi tempora docuerunt, quorum
 ignoratione grauissimis periculis hominum vita vexa-
 retur; & ab his caducis & fragilibus rebus ad caelestes
 & diuinas humani animi cogitationes traduxerunt.
 quas dum summus, in patriam remigrare, & in supe-
 ros quodammodo euolare videmur. Astrorum cog-
 nitionem nonnulli Atlanti Iapeti ex Libya filio adscri-
 bunt; quem in sui nominis montem conuersum fuisse
 poeta confingunt, ac Torquere axem humero stellis ar-
 dentibus aptum. Aegyptij verò sibi vendicant; qui ex
 quarta luna obseruatione futuros ventos ac tempesta-
 tes pranotasse feruntur. A quibusdam Assyrij siderum
 scientiam effecisse putantur; quòd astrorum conuersio-
 nes & motus obseruare commodius illis fuerit, qui re-
 gionem planam & caelum vndiq[ue] apertum sortiti essent.
 Qua in natione Sidoni, maximè excelluerunt; quippe
 qui cum mercibus in diuersas oras nauigarèt; & Chal-
 dai non ex artis, sed ex gentis vocabulo sic nominati.
 qui tantum in hac arte sibi sumpserant, ut predicarèt
 se ex natali die cuiusque vita qualis esset futura posse
 predicere. Verum astrologorum predictionibus & pro-
 missis credere nos religionis nostrae principes vetant.
 Astronomorum tamen solertiam & machinationem
 laudant, quòd res sublimes & à nobis oppidoremitas
 ingenij sagacitate indagarint, & calorum cum terra so-

cietatem & communionem expresserint, Cuius rei cognitione commoniti non de huius vita exigua luce, sed de illa perpetua & aeterna cogitare debemus. Et quoniam de mathematicis disciplinis satis multa diximus, ad Physicam veniamus: qua rerum naturalium occultas causas aperit, & in lucem vires abditas prodit. Nec vero eius munus est diuinas mentes, & res quae sensum effugiant, perscrutari, sed indagare mixtas atq; coeatas, earumq; naturas & originem nosse. Et mathematica quidem disciplina formas tractant, quae oculis cernuntur; physice vero formas expiscatur, quae sub oculorum aciem non cadunt, atq; illae formas à corporibus, in quibus insunt, cogitatione seirungunt; haec non separat, sed qua vi quouè pacto res corporeas & aspectabiles afficiat exquirat. Quae mihi rerum, quae generatur & intereunt, causas ex natura, tanquam ex Hercule clauam euulsiſſe videtur. Nec à nobis laudari satis unquam potest ob ingentes utilitates, quas ad degendam bene ac tuto vitam inuenit. Equidem natura nostra quae infesta quae amica, quae aliena quae cognata, quae noxia quae salutaria essent edocuit. unde prognata medicina est mendendorum corporum magistra, vel Gabilonij Arabi, vel Solis Caeli filij, vel Apollinis, vel Aesculapij Epidaurij inuentum. Tum multa superstitione nos liberauit, dum obscuras multarum rerum causas explicuit, ut terrae motuum, aëris coſtagnationum, eclipſis solis ac lunae: quae causas ignorantium mentes vana religione non sine magno cum metu insicerent. Praetereo voluptates & gaudia, quae naturalium rerum scientia parit. Quibus allecti pleriq; in solitudinem concesserunt opes & patrimonia negligentes, ut liberius naturae inquisitioni ac contemplationi vacarēt. Nata verò physice ex admiratione dicitur: quoniam ingeniosi homines ignorantes

rantes vnde tot res tam varia atq; inter se genere dissimiles orirentur, admirantesq; tantam naturæ vim atq; præstantiam causas inuestigare cœperunt, quæ res istas efficierent. Cum verò permulti naturæ scrutatores fuerint, difficile est unum aliquem inuentorem physices inuenire. In his est Thales Milesius, Empedocles, Democritus, Heraclitus, Anaxagoras (& quidem singulos enumerare nimis operosum esset) quos omnes Aristoteles Stagiritis ingenio & diligentia superauit. Ex rerum naturalium indagatione docti homines Dei notitiam affectu sunt: quandoquidem ex effectis rebus ad efficientes causas tanquam gradibus quibusdã conscendentes vnã postremò & principem omnium causam inueniunt. Siquidem vniuersi vnũ principium esse oportet æternum & immortale, quod seipsum nõquam deserat, & omnes virtutes complectatur, quæ in singulis rerum generibus insunt. Hoc autem principium Deus est, qui nullo ortu generatus omnia ipse creauit, moderatur atq; gubernat, ex se existens, totius boni fons & origo. Sic igitur metaphysice, seu theologia nata est, quæ præter communes omnium rerum & vniuersales proprietates ac rationes diuinãs etiam mentes, & vniuersi fabricatorem & rectorem Deum intuetur. Igitur Theologia non corporum formas & magnitudines, non rerum naturalium causas & vires, sed præcipuè res diuinãs immortalesq; considerat. Dei verò cultus religio est sedes omnium virtutum, viuendiq; præceptrix: quæ homines moribus & studiis inter se conciliat, leges sancit, iura corroborat, ciuitates instituit, resp. conseruat: quæ deniq; sublata omnis vitæ ratio tollitur. Et de diis quidam apud Persas Magi, apud Indos Brachmanes, apud Aegyptios sacerdotes, apud Græcos Orphici, Pythagorici, Platonici disputarunt. Quis vñ intellexerint

Deum

Deum esse, quia necesse est procreatarum rerum pro-
 creatorem aliquem esse, tamen qualis esset nullis rerum
 vestigiis odorari potuerunt; nimirum quia nulla res in
 mundo est, quae diuini numinis vim uniuersam & pro-
 priam potestatem concipiat. Nobis uero iacentibus in
 teterrimis tenebris ignorantiae Deus Deus & homo
 Christus caeleste lumen porrexit; quo uerum Deum cer-
 neremus, atque illum pie ac sancte coleremus. Quamob-
 rem nostra theologia, sic appellata non solum quia de
 diuinis rebus differit, sed etiam quia nobis a Deo pro-
 nuntiata est, non tantum Deum esse; id quod ratio na-
 turalis facit: quippe in omnibus hominibus natura Dei
 quandam opinionem inseruit: uerum etiam quis sit de-
 monstrat, & modum simul proponit, quo ipsius beneuo-
 lentiam nobis & amorem conciliemus: qui solus potest
 hominem cunctis bonis & laetitiis sempiternis expleri.
 Quis modo igitur non uidet quantum nostri priscis il-
 lis theologis anteferendi sint? Nam illi naturales dum-
 taxa: rationes sequuntur, quae diuini numinis digni-
 tatem & naturam explicare non possunt, cum produ-
 ctis rebus amplior sit. Quas quidam sequuti multa te-
 mere tanquam insani effutierunt a Dei maiestate &
 sanctitate aliena. Nos uero sacras & diuinas enuncia-
 tiones tenemus: quae uerissima sunt, & ad comparandam
 beatam uitam necessariae. Ac proculdubio si notio ue-
 ritatis beatum hominem facit, nos ueri Dei cognitione
 beati efficiemur: qui ipsamet ueritas est; cum nihil sine
 Deo in rerum uniuersitate sit. Hac prima, quia omnia
 praestantissima; haec caelestis philosophia est, quia res au-
 gustas & diuinas exponit, quarum contemplatione gal-
 lum nutrire, hoc est, mentem pascere Pythagoras iube-
 bat. Sed quando eas scientias euoluimus, quae hominis
 intelligentiam perficiunt, commistremus eas, quae uiro

tutum & honestatis praeceptis appetitum informant. Quae philosophiae pars quia mores animi affectionesq; componit, moralis appellata est: appellata etiam actiua, quia moralis virtus in actione consistit. Neq; enim iustus est, qui quid iustitia sit nouit, sed qui res iustas agit. Hanc philosophiam nonnulli à Socrate è celo in terras euocatam aiunt, quòd neglecta naturali philosophia se totum ad rectè viuendum còtulerit. Alij Pythagoram censent apud Crotoniates, Heraclienfes, & Metapontinos eam primùm docuisse. Sed ante hos ego plures alios sapientes viros extitisse existimo, qui in rationis luce versantes quid honestum, quid turpe esset viderint, atq; aliis viuendi vias & praecepta tradiderint. Et quia nostrarum actionum normam ratio praescribit, ratio verò Dei donum est, moralis philosophia munus est inuentumq; diuinum. Et quid hac philosophia melius est? quid diuinus? tua societatem hominum communitatemq; custodit? Quaeso priscos homines intremi, qui passim in agris & montibus dissipati omne tempus actiuis sine vilius doctrine & scientia studiis bestiarum more debebant, quàm omnis virtutis & cognitionis expertes fuerint, nulla religione, nulla pietate, nulla benevolentia & communione coniuncti, nihil honestum, nihil relictum, nihil homine dignum & laudabile cogitantes, priuati his commodis & ornamento vita, quae nobis ingenue & liberales artes attulerunt. Sed postquam à ferino & siluestri more viuendi auocati, & in hunc humanum & civilem victum deducti sunt, Deum colere, iustitiam retinere, honestatem conseruare, communem utilitati studere, artes ad vitae usus necessarios efficere, morum & vitae praecepta describere cœperunt: quae omnium cœtus mutua consuetudine inter se communi & honestè tuerentur. At quis dissipatos in agris homines

in vnum coëgit? quis officiorum præcepta instituit? quis vitia euulsit, & virtutes inseruit? quis ex immanibus & feris mites ac mansuetos reddidit? Hac, quæ nunquã satis à quòquam laudata, est philosophia, mater & custos honestatis. Tres autem in partes ethicam, æconomicam, & politicam distribuitur. Ethica singulorum, mores informat; æconomica familiam temperat; politica remp. administrat. Ciuitatis verò forma & fundamentum lex est, ratio, inquam, quæ faciendâ, & quæ contrâ fugiendâ sint iubens. Quare è morali philosophia leges ortæ sunt: sine quibus nulla ciuitas staret, nulla societatis communitio, nulla vitæ instituta, nulla pietas & religio inter nos esset. Iam verò artes operariæ, quæ res ad vitæ vsus pertinentes subministrant, vt agriculturâ, vt fructuum reliquarum perceptio & cõseruatio, vt earum rerum, quibus abundamus, exportatio; & quibus indigemus, inuectio, vt nauigatio, vt mercaturâ, vt ferri, æris, argenti, auri effossio, vt tectorum, quibus ab iniuriis celi nos defendimus, adificatio, vt agris subueniendi, valeñtes oblectandi, victum & cultum administrandi artes ita humano generi necessariae sunt, vt nulla sine illis vitæ omnino degi possit. Quæ quomã plus utilitatis quàm dignitatis habere videntur, à melius attinguntur. Et veteres quidem illi propter ingentes, quæ creant, utilitates ipsarum inueniunt scientiæ ceterarum scientiarum diis immortalibus consecrarunt. Sic agrorum culturam Saturno & Cereri, emendi ac vendendi institutionem Libero, lanificiam Mineræ, fabrilem artem Vulcano, nauigationis Neptuno, adificationem Toxo Cali filio attribuerunt. Et Egyptij non inscite Mercurij nomen in suis libris inscribebant, quod artes & doctrine nõ hominum essent, sed diuina & inuenta decorum. Ex his docti homines

artium tria genera statuerunt; inspectiuum, quod sola rerum inspectione contentum est; actiuum, quod ad agendum refertur; factiuum, quod opus aliquod post operam relinquit, quod oculis subiiciatur. Hac enim vis haec verbo facere à philosophis subiecta est. Primi generis sunt mathematica disciplina, physice, ac metaphysice: in altero genere moralis philosophia ponitur: ad tertium fabriles & operaria artes reducuntur. Itaque artes omnes & doctrinae aut inspectione, aut actione, aut factione continentur: quibus hominis natura, quae animo & corpore consistit, adiuuatur atq; perficitur. Hoc enim à principio explicare proposuimus, nimirum artes omnes atq; scientias ad adiuuandam & perficiendam hominis naturam inuentas fuisse. Quod pro temporis ratione satis à nobis effectum esse opinor. Sed quoniam sine lingua & oratione famulus rationis nulla inter nos societas & vita quasi communitas esset, aliae factae sunt artes, quae sermonem instruerent, grammatica, inquam, rhetorica, & dialectica: quarum prima (ut ante dictum est) tradit rectè loquendi, altera ornate dicendi, tertia probabiliter differendi praecepta, quae tam late patent, quam se vsta hominis animusq; diffundit. Ac principium cuiusque discipulis grammatica est, ad reliquas doctrinas ianua. Nec ad summa nisi per infima venit. Ut autem locutio certa quadam ratione cõstaret, nec vitiosa esset aut barbara, ad doctiorum usum loquendi conformata est. Inter grammaticos Apollodorus magno ab Amphitryonibus honore decoratus excellit. Tantumq; autoritatis olim grammaticis fuit, ut essent librorum, qui vel recipiendi vel contra reijciendi forent, iudices atque censes. In quibus Aristarchus maximum ius habuit censoriae severitatis insignis. At rhetorica docet ornate & copiose dicere, in foro ac

indiciis nata. Siquidē Oratores ut indicum mētes, sibi cōciliarent, orationis ornatum machinati sunt, quo audientium animos mirificè capi sentiebant. Sed ad alias res pertractandas eloquentia postmodum adhibita est. Inuentores autem rhetorices Tisiam quendam & Coracem Siculos memorant: sed apud Homerum Phoenix quidam est Achilli à parentibus datus intelligendi ac dicendi magister. Ceterùm Dialectica præceptis ratio & oratio completur. Nam & verborum notiones, & verū consecutiones aduertit, manatq; per omnes sapientie partes rerum momenta ponderans, ac cuique rei quid consequens, quid repugnans sit indicās. Quid autem hominis magis proprium est, quàm constanter & probabiliter loqui? In hac arte Stoici & Peripatetici præ ceteris philosophis se exercuerunt. Sed quemadmodum ceterarum scientiarum & virtutum semina, sic etiam dialectica principia nobis à natura insita sunt: verùm à summis ingenis deinde culta, ac postremo ab Aristotele perfectā est. Tandem igitur, auditores, cum tot tantasq; utilitates conspiciamus, quas humano generi scientia pepererunt, de parente natura congrui definamus, quod iniquior nobis, quàm brutis animantibus fuerit. Nam plura ac maiora vitæ adiumenta & ornamenta ratione & oratione comparauimus, quàm aut illis à natura data sunt, aut ab eadem nobis subministrata fuissent. Sed ne nobis ipsi desimus cauendum est. Deerimus autem nobis, si bonarum artium studia & disciplinarum contempserimus; quibus hominis custos & procuratrix sapientia mater omnium virtutum atque regina fouetur. Verùm ad ea liberales & ingenios homines cohortari superuacaneum est; quos animi cultus & honestas satis ex seipsa delectat.

39

DE CONSENSU DISCIPLINARVM.

ORATIO III.

SEpenumerò, *Auditores*, mirari soleo cur plura corporis viribus, quam animi motibus tribuamus; qui celeritate ac virtute longè & multum corpori antecellit. Nam valentes homines suspicimus, illorumq; facta magnis laudibus & honoribus amplificamus: homines ingeniorum vi & solertia prestantes nullis meritis exornantur. An quia oculorum sensu non cernimus quis qualisq; sit animus, ob id eius dignitatē & prestantiam negligemus? Atqui ne Deum quidem videmus, quem nihilominus summa religione & carimoniis veneramur, colimus, & precamur. Verum animus vnà tātum honestate contentus esto; neq; vllam aliam mercedem, laborum suorum præter virtutem requirat, qua satis decora & laudabilis per se ipsa est, alio lumine nõ egēs, quo illustretur, quam suo. Probenitur apud imperitam multitudinem corporis studia, & digna præmia consequantur, arescētēs inquam laureas, & ex ære aut marmore statuas, quæ vel inimicorū iniuria, vel temporum iniquitate facillimè euertuntur. At ingeniosi & docti homines omne studium suum in colendis rectis artibus ponunt; quæ sapientis animi formam speciemq; perficiunt. Quamobrem hodierno die mihi propositum est disciplinarum concentum explicare, qui mira voluptate vos (vt spero) delectabit, cum ad cogitandum de optimo animi statu & conditione vestram mentem inducet. Equidem vt omnes virtutes vno quodam consensu copulantur, sic omnes artes atq; scientia inter se certa conspiratione iunguntur. Nam primū quia nulla vir-

ius ratione vacat, nulla sine prudentia intelligi potest; qua est rerum expetendarum & fugiendarum cognitio. Docet enim voluptates, quae absunt, non expetere; & ab his, quae adsunt, abstinere: mox venientibus malis obstare, ac tolerare & perferre praesentia: tum Deum colere, parentes honorare, magistris obsequi, creditis in rebus fidem retinere, in animadvertendo lenitate, in amicitia benevolentia & liberalitate uti docet. Atque ut à capite reliqua membra, sic cetera virtutes à prudentia deducuntur. quae idcirco saepe aliis ut vim, sic etiam nomen suum impertit. Sed ipsam quoque prudentiam & temperantiam custodit, ne voluptatum blanditiis depravetur, quae mentem è sua sede disturbant; & fortitudo à malorum metu liberat, qui gravius turbare animum solet; & iniustitia fouet rerum aequabilitate seruata. Iam iniustitia, quae in suo cuique dando cernitur, ut in ceteras virtutes aequalitatis visu se ipsa diffundit, sic illarum quoque societatem aspicit. Neque enim seruari nisi à temperato, nisi à forti, nisi à sapiente viro potest. Itaque uno suo nomine frequenter omnium virtutum vocabula complectitur. Videturque, mihi à prudentia rationem mutuari, cum aequabile nihil sit, quod à ratione non proficiatur, à fortitudine constantiam; non enim iustus est, qui constantem & perpetuam unicuique ius suum tribuendi voluntatem non habet, à temperantia modum; sine quo iniustitia euaderet. Adhaec fortitudinem non solum, ut est in communi proverbio, fortuna adiuvat, sed multo etiam magis ratio, quae quibusdam quasi praeceptis vim illius confirmat. Eam quoque temperantia roborat, dum corruptelarum illecebris debilitari non patitur; nec iniustitia sustinet à suorum & patriae charitate diselli. Ipsa vicissim constantiam, & nomen suum cum aliis virtutibus communicat. Nam cum virtutis no-

men suum proprium sit (dicta est enim à viro virtus: viri autem propria est fortitudo) illud ipsum in reliquas animi rectas affectiones deriuat. Ac merito virtutes omnes hoc vno nomine appellantur, cum in omni virtute constantia insit. Postremo temperantia rationis expers non est, & à voluptatum insidiis prudentiam ipsa tuetur, & reliquas etiam virtutes in suo statu conseruat, habens à fortitudine firmitatis, à iustitia aequalitatis auxilia. Ex quo, quia ceteris modum praescribit, modestia; & quia cunctas animi affectiones rectè componit, temperantia dicitur, quaedam quasi animi conformatio, affectionumq; concentus. Quamobrem non inscitè virtutes omnes hoc vno temperantiae nomine à doctis viris aliquando signatae sunt. Cum igitur inter se ita nexae & iugatae sint, ut alia ab alia separari non possit, nemo unquam unam virtutem habebit, qui omnes non habeat. Siquidem est in omnibus promiscuè ratio, aequalitas, constantia, & modus. Ratio prudentiae, aequalitas iustitiae, constantia fortitudinis, modus temperantiae proprium munus est. Ac licet ratione quaedam à philosophis distinguantur, tamen omnes omnium competes sunt, atq; vnaequeq; vim aliarum nomenq; participat. Non secus, Auditores, apta connexionè copulatae inter se disciplinae sunt, cum alia aliarum sinu complexuq; recipiatur. Quam doctrinarum coniunctionem, & quasi chorum in orbem deductum Graeci ἑκκλιαν appellat. Habent enim arces omnes atq; scientiae communia quaedam quasi iura, quorum vinculis inter se amice & beneuole vincuntur. Ad quarum concentum explicandum arbitror necesse est in primis disciplinarum genera quot, & qualia sint ostendere. Sic enim illarum cognationem, & ordinem, quo inter se iunctae consistunt, melius intelligemus. Ac disciplinarum

quidem genera & ordinem ex sapientissimi Salomonis libris optimè comprehendimus. Is enim, cui dedit Deus (ut ait enim iisdem verbis, quæ in sacris monumentis scripta sunt) prudentiam, & sapientiam multam valde, & altitudinem cordis, sicut arenam, quæ est ad oram maris, & multiplicata est in eo sapientia super omnes antiquos filios hominum, & super omnes sapientes Egypti; is, inquam, tres rerum scientias tribus libris complexus est, moralem, naturalem, atque divinã. Quippe in Proverbiis vitam hominum & mores ad virtutem informat: in Ecclesiaste rerum aspectabilium naturas inquirit; quas cum fluxas & caducas reperit, negat homini ad beatè viuendum satis esse: in libro verò, qui Canticum canticorum inscribitur, multa de diuinis & celestibus rebus edisserit. Quas disciplinas, Auditores, dum sacras paginas euoluo, tribus summorum virorum nominibus ordine prescriptas cerno, Abraham, Isaac, & Iacob. Abraham Dei maximi dictis audiens moralem; puteos verò fodiens, rimansq; profunda Isaac naturalem; at castra celi, domum Dei, angelorũ scaldas intuens Iacob diuinam scientiam designare videtur. Quorum virorũ nominibus Deus ipse appellatur, Deus, inquam, Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob; quod eius concessu atq; munere nobis omnis cognitio & scientia data sit. Greci verò cùm ista genera doctrinarum à Salomone accepissent, quo inferiores atate fuerunt, suis deinde libris accurato & exquisito verborum ornatu commendarunt, ac posteris quasi propria inuenta tradiderunt. Tamen omnis cognitio & doctrina à diuinorum scriptorum fonte dimanat. Nunc quia doctrinarum genera ostendimus, cognationem, qua inter se apta & connexa sunt, contemplemur; simul etiam ordinem, quem seruat inter se, tenebimus. Sed priusquam

vim cuiusq; & naturam aperiamus, explicanda sunt. artes ea, quae vulgo à sermone verbo Graeco λογική nuncupantur, ceterarum scientiarum & doctrinarum quasi famula quadam & ministra, Grammatica, Rhetorica, Dialectica. Harum prima dat praecepta Latine loquendi; altera ornatè dicendi; tertia probabiliter disserendi. Grammatica cuiq; discenti in primis necessaria est, si ne villo vitio purè & emendatè loquendi magistra, rudibus ad omnes doctrinas viam & ianuam patefaciens. Itaq; pueris prima omnium proponitur. Rhetorica orationem politè distinguendo verbis, illustrando sententiis, ornando figuris; atq; omnem doctrinam mira suavitate aspergit, & elegante cultu exornat. Cuius equidem dignitate nihil praeclarius, nihil laudabilius, nihil praestantius & admirabilius esse existimo. At Dialectica quomodo constanter loquamur docet. Id quod hominis proprium esse debet. Complect enim orationem & rationem: quae verborum notationes perpendit, & rerum consecutiones diiudicat. Eius nos opera rem definire, genera dispertire, sequentia adiungere, perfecta concludere didicimus. Quoniam verò perspicendi quid in quaq; re sit, & indicandi quale quidq; sit viam & rationem tradit, omnibus doctrinis atque scientiis necessaria est: ne qua in exquirendis rerum causis & naturis captiosa ignoratio nos à vero diuellat. Ob id ars artium & scientia scientiarum vulgò ab omnibus nominatur, quia ad omnem philosophiam primum quasi gradum, & aditum iacit. Iam verò primum studium eius erit philosophia, cuius beneficio rerum humanarum & diuinarum cognitionem adepti sumus. moralis dico: quae voluptatibus irretitum hominem liberat, & in caeca vitiorum caligine iacentem in virtutis lucem educit: quae illustratus humana & diuina iura cognoscit, ac vera

a falsis, & ab honestis turpia ritè prudēterq; discernit. Sanè malè affectus animus & inconstans in magna rerum obscuritate versatur; & velut fluctibus perturbationum in diuersas partes agitatius nullius rei sciētiam contingere potest. Et in malum animum nō intrare sapientiam sacra scripta testantur. At qui moralis philosophia, quæ culturâ animi est, vitiorum radices stirpitiis euellit, & rationi non obtemperantes motus refrenat. Verùm ut ordine prima est, sic etiam est quodammodo postrema. Nam, ut sileam quòd longo bonarum, & honestarum actionum vsu confirmanda est, eatenus rerum quauis scientia probatur, quatenus virtutum adiumentis nos ducit ad summum extremumq; bonorum. Quocirca dignissima est, & hominibus maximè utilis. Etenim reliquæ disciplina sola rerum inspectione contenta sunt; hæc præter cognitionem etiam virtutis vsum exposcit: quo felicitas, hoc est, humani animi perfectio & absolutio comparatur, quandoquidem intelligentia diuinis mentibus similes sumus, sensu bratis; at virtute, quæ affectus animi moderatur, à ceteris secerimur. Quo de bono, ac de propria possessione gloriari constanter & liberè possumus, quam cum aliis minimè communè habemus. Nec est vlla alia philosophia, quæ latius pateat, quam hæc; qua nulla etas, nullum genus, nulla hominum conditio vacare potest. Sed nunc illam in suas partes distribuamus, quæ etiã inter se arcto quodam vinculo & quasi cognatione quadam continentur, ethicam, æconomicam, & politicam. Ethica vniuscuiusque animum, mores vitamq; componit: æconomica rei familiaris & domus gubernationem designat: politica rerump. species administrationemq; definit, quæ dum civili & vniuerse utilitati studet, singulorū quoque vitæ & moribus prospicit. Ac tria hominum gene-

ra facit, urbanum, rusticum, militare. Urbanum in cō-
formandis & emendandis civium moribus, in contro-
uerfiis & litibus componendis, in disceptando & consu-
lendo positum est: rusticum ad culturam agrorum: mi-
litare ad tuitionem urbis & civitatis pertinet. Quae
genera sic etiam amica inter se sunt, ut mutuis admi-
niculis sustinerentur. Ceterum ad coercendū poenarum
metu à vitis homines, & ad virtutem premiorum spe
cohortandum, leges sanxit, iura descripsit, iudicia con-
stituit: quae faciunt, ut iustitia fructibus pace & otio
liberè ac tuto fruamur. Nec verò civitates bene guber-
narentur, nisi familia bene regerentur, nec familia bene
regerentur, si non cuiusque mores bene instituerentur.
Nec sunt iidem omnium mores, siquidē alia iuuenum,
alia seniorum, alia magistratum, alia privatorum, a-
lia civium, alia peregrinorum studia & officia sunt.
Quae qualia esse debeant, una moralis philosophia de-
cernit. Cuius partes sic inter se congruunt & coherent,
ut nulla ratione diuelli queant. Quamobrem ut Sol ce-
teris sideribus hoc augustior, quo latius lumen suū ten-
dit; sic moralis philosophia nobis eo venerabilior, quo
amplior eius est vsus. quippe bonum quo magis se aliis
communicat atque diffundit, hoc praestantius est atque
diuinius. Huius philosophia, sed elegantiores & poti-
ores, alumni sunt Poëta, Historici, & Oratores: quo-
rum omnium finis est hominum vitam ad virtutis spe-
ciem effingere. Sed poëta fictis exemplis, veris historici,
oratores verò equitatem defendendo, vilia consilèdo,
rectè facta laudando, iuris peritis affines. qui cum in-
terpretes legum sint, ex huius famulatu semouendi non
sunt, quae leges sciuit atque composuit. Ubi igitur mo-
ralis philosophia praeceptis humanus animus pertur-
bationum morbo lenatus fuerit, valens erit ingenij sa-

gacitate rerum naturas venari, & ex mentis oculis terra nube depulsa, quam appetitionum aestus obiecit, veritatis lumen aspicere. Atque hoc nimirum est illud Pythagorae praeceptum, ne inter sacrificandum vngues ressecemus, videlicet, ne res contemplatione dignas animi cogitationibus prius attingamus, quam philosophia doctrina quasi falce malas cupiditates atque libidines amputauerimus. Rerum duo sunt genera: vel enim corporeae sunt & aspectabiles, quae sub sensu cadunt; vel simplices & incorporeae, quae oculorum sensum effugiunt: illarum perscrutatrix est physice, harum metaphysice. ad utranq; mathematica disciplina viam & adiutumuniunt; sic appellatae, quod certissima sint; quae semper ex concessis probatisq; demonstrationes eliciunt; & qui illas capiunt ad percipiendam quarumvis rerum cognitionem magis idonei fiunt; nec ut reliquae artes mentis inuestigatione parantur, sed cernentibus nobis a praecceptore planissimè ostenduntur. Quae quia ingeniorum solertiam augent, & discendi alacritatem ingenerant, & ordinis vim explicant, & conclusionis modum docent; priscis temporibus tanquam doctrinarum omnium rudimenta pueris prima, quas discerent, proponebantur. Adde quod imitatione percipiuntur, qua pueri maxime detinentur. Nunc ita iacet, ut vix ab eruditissimis hominibus agnoscantur. Verum Pythagorici, Platonici, Peripatetici neminem ad physica studium accedere permittebant, qui mathematicis disciplinis excultus non esset; quod istarum doctrinarum imperitum ad rimandum res abditas à natura minus habilem aptumq; censerent. Sed ipsarum natura breviter explicanda nobis est, ut adiutum cernamus, quem ad physicam & metaphysicam aperiunt. Arithmetica & musica diuisam magnitudinem, coniunctam geometria & astronomia tractant.

tractant. Quae coniuncta magnitudo vel stabilis est, & non mouetur, sicut terra, quae in medio mundi fixa sua se vi ac natu tenet; vel mobilis, quale est caelum, quod circa terram in se summa celeritate conuertitur: illam geometria, hanc astronomia inspectat. Diuisa vero magnitudo numeri sunt, quos per se quosque arithmetica, inter se verò compositos musica expendit. Ac porro arithmetica, quae numerorum formas & proprietates considerat, merito est omnium doctrinarum prima; cuius nempe opera reliquis doctrinis vsui est. Musica durum & siluestre hominis ingenium mollit, atque animum alacriorem ad persequendum rerum cognitionem reddit. Geometria vero & astronomia arithmetica simul & musica auxiliis innixa terra ac caeli formam inspicunt: sed tamen astronomia in suo munere utitur etiã geometriae artificio, lineis inquam figuris, & intervallis: quae & ipsa numerorum cognitione continentur. Sic mathematica disciplina inter se connexa & copulata sunt. Nam sine arithmetica geometria disci nequit; cum linearum & figurarum descriptione prior numerorum cognitio sit; atque ex numeris inuenta linea, & ex lineis producta figura. Tum omnis harmonia ratio numeris & figuris constat: quae nihil aliud est, quam ad numeros aptè cadens vel vocum, vel corporum percussio. Ad hac astronomia geometricas figuras ad caelorum orbis conuersionesque docendum, & musicas rationes vsurpat ad explicandam harmoniam, quam caelestium globorum differentes conuersiones efficiunt. Nec si corporum formas disciplina mathematica considerat, tamen illorum naturas etiam inquirunt; sed ipsas formas à corporibus, in quibus fixa oculis cernuntur, cogitatione secernunt; ac quasi vi sua, nullius certi corporis descriptione contentas certa ratione pertractant. Vnde
à physica

à physica hoc differunt, quòd illa corporum in fitas vires, & pro natura habitus materiam afficientes formas indagat; hæ rerum corporearum aspectabiles figuras, sed tanquam alienas à corporibus euoluunt. Quamobrem non tantum ad physica, sed etiam ad metaphysica doctrinam utilis est mathematicarum disciplinarum cognitio. Atq; ante physicam discendas ob id Plato existimauit, quòd ex figurarum tractatione opportunius in idearum contemplationem veniretur: quæ innumere-
 rabilibus eiusdem generis indiuiduis communes atque uniuersales quædam rationes sunt, quas sola mēs & intelligentia comprehendit. Ad metaphysica verò studiū hoc conferunt, quòd à corporearum rerum, ad incorporearum & simplicium inspectionem mentem alliciunt. quandoquidem simplices formas & ab omni concretione mortali non solum cogitatione sed etiam re separatas metaphysica intuetur: quales diuina & caelestes intelligentia sunt, quos angelos Hebraeorum more nominamus, nuntios & ministros Dei. Ac quemadmodum hi, qui è tenebris in apertum aëra euadunt, non prius audent Solis lumen aspicere, quàm minorem lucem sustinere tentauerint; sic qui res physicas tractant, non prius ad diuinarum contemplationem accedunt, quàm mathematicis disciplinis animum à societate corporis auocare didicerint. Itaq; ab his rebus, quæ sensu comprehenduntur, ad eas, quæ sensum omnem effugiunt, per mathematicas disciplinas, quasi per pontem, traicimus; cum in his versentur, quæ partim sensibus obiciuntur, partim à sensibus remota sunt. Atq; ob hanc maxime causam hoc sibi nomen arrogasse videntur, quòd ad contemplandum res diuinas mentem adducant. Ob idq; Plotinus censuit primas adulescentibus tradi oportere, quòd earum tractatione mentem à sensibus abstrahere

condiscant. Verum attendamus operam, quam naturalis philosophia nobis ad metaphysicam praestat. Sed tamen ante qua in re versetur inspiciamus. Est autem eius officium, rerum qua sensu percipiuntur, naturas venari, ac quomodo quidq; generetur & intereat exprimere. Quae mundum in duas partes non aliter atque astronomia diuidens, aetherae, in qua stellarum sunt conuersiones sempiternae, & eam, quae terram, aquam, aërem, & ignem complectitur, non ut mathematica disciplina aspectabiles illarum formas, sed insitas vires & proprietates inquirat, ac quae res in utraq; mundi parte sint & fiant rationibus expiscatur. Ac quomodo summum caelum ab oriente Sole in Occidentem perpetuo conuertatur, & ferantur contrario motu septem sidera, quae ab incessu, & instabili inter se motu vocantur errantia: ex quorum dissimili conuolutione diuersae res in terris producantur. utq; ex his initiis, quae à Graecis elementa dicuntur, omnia sub lunari orbe nascantur, & in eadem redentia intereat, & ex aliis rerum figuris aliae naturali vicissitudine reparentur. ac quae uiuentium, quae sentientium genera sint, quae animantia rationis capacia, quae expertia, quomodo pacto istorum vita cōseruetur & extinguatur obseruat. Itaq; à scrutandis rerum naturis, principiis, causis & elementis naturalis nomē adeptā est. Haec philosophia nos quasi manu ducit ad diuinarum rerum contemplationem, quae metaphysicae propria est. Quare tertium doctrinarū genus res sempiternas immortalesq; considerans ex hoc altero scientiae genere proficiscitur. Nec verò metaphysice, quae admodum physice, concretas formas, nec ut mathematica, à corporibus cogitatione segregatas, sed communes omnium rerum, quae in uniuerso sunt, proprietates considerat, praesertimq; formas immortales simplices & incorporeas;

corporeas; cuiusmodi sunt diuina mētēs, qua rerum effectarum sunt Deo proxima causa; atque una Deū ipsum contemplatur omnium principem causam immutabili aeternitate contentā. Quare omnium scientiarum domina est, quae uniuersales rationes complectitur; & nobilissima, quae res aeternas diuināsque pertractat. Atque ideo sapientiae nomen obtinuit. Et quidem homines, qui à generis praestantia nomen creatura mundi in sacris monumentis sortiuntur, quia omnium rerum naturas participant, (ut Apostoli Pauli auctoritate nitamur) ex his rebus, quae a Deo procreatae sunt, diuini nominis potestatem ac sapientiam intellexerunt; & vitia, quae in procreatis rebus notantur, ab eius natura remouerūt; atque illi praestantiam omnium rerum & bonitatem tanto maiorem tribuerunt, quanto principem causam effectis rebus omni virtute excellentiorē esse putarunt. Ac quaeso quis est tam demens & vecors, qui cum in caelum suspexerit, non unum esse dicat & sentiat miro ordine rerum & vicissitudine mundum hunc regentē & gubernantem Deū? Quis, Auditores, uniuersi & tanti operis fabricam construxit? quis incredibili multitudine & varietate rerum ornavit? Quis caelum illud extimum sempiterna celeritate conuertit? quis siderum globos imposuit? quis lucentibus stellarum formis figurisque depinxit? quis septem planetas septē inter se spaciis distantes summo caelo conctusit? quis Solē inter planetas medium locauit moderatorem luminum reliquorum? quis Lunam motu suo tantam aquarū molem agitantem ultimā caelo terrae proximā constituit? quis terrā, cui maxima generandi vis à caelis infunditur, in media mundi sede immobilem stare iussit; & in eā reliqua pondera uantu proprio ferri? quis elementa, è quibus omnia generantur, inter se genere dissimilia apta cōspira-

ratione conciliauit? quis astrorum cursus, temporum mutationes, rerum vicissitudines & ordines tuetur? quis haec omnia vi sua nulla ex re procreauit? quis inter se disposuit? quis regit? quis administrat? quis moderatur? Deus Deus is est, quem colimus, aeternus & immortalis, mens libera, & soluta, & omnis concretionis expers, a se existens, omnis boni capax: qui è sublimi illo solum calum, maria, terrasq; despiciens, vitam hominum salutemq; conseruat. Hac veteres theologi contemplati non nisi vnius cuiusdam potentissimi, sapientissimi atq; optimi Dei opera esse crediderunt: quia vnum aliquod singulare, & diuinum principium esse oportet, ad quod vniuersa referantur. Quapropter neglecta Deorum commentitia multitudine, & suorum temporum superstitiosa religione despiciatui ducta Musaeus, Orpheus, & Pythagoras vnum Deum esse principem & moderatorem vniuersi asseruerunt: ac Mercurius Trismegistus & Plato sanctè ac pura mente colendum esse praedicauerunt. Et Aristoteles Athenis accusatus fuit, quòd vnã aeternam & infinitam mentem esse diceret, qua sine vlla ignorantia & errore cuncta produceret. Socrates quoq; impietatis delatus est, quòd de diis malè sentiret, ac tantum vnum Deum esse cõtenderet. Hinc non vana istorum mentibus insedit opinio, eorum animas, qui se castos integrosq; seruassent, ex utro corpore in calum euolare, qui vero se flagitiis contaminassent, in inferis debitas scelerum poenas persolvere. Ex quo virtutis honestatisq; praeceptis hominum vitam ad diuini numinis cultum & religionem instituerè conati sunt. Vides igitur, Auditores, quòd moralis philosophia virtutum institutis appetitum refrenans, & affectiones tranquillans animum instruit ad perseruatandum vires & naturas rerum, quae sibi à sensibus obiciuntur,

humana

humana vita moderatrix atque magistra. Tum de natura disputans & rebus occultis philosophia hominem ad diuinarum rerum contemplationem ex naturalium inspectione deducit. Postremo rerum diuinarum cognitio virtutis studium in nobis inflamat; cum beatus sine virtute nemo esse possit, nempe qua summum & caeleste bonum assequimur. Quamobrem ut poetarum Charites ob mutuam benevolentiam sese manu prehendant & tenent, sic ob propinquam cognationem inter se artes omnes doctrinaeque conspirant. Quem disciplinarum consensum Musarum concentus imitatur, illi harmonia similis, quam siderum conuersiones distinctos certis intervallis sonos reddentes Platonicorum sententia fundit. Nam acutissime sonant, quae incitatisime conuertuntur, grauissime autem, quae tardissime. Celerior autem extimi celi cursus, remissior vero Luna conuersio est. Quae intervalla licet imparia sint, tamen certa ratione distincta percussio, & numeris pro rata portione completa concentum incredibilem seruat. Atque etiam unicuique Musae suum calum attribuunt. Musarum numerum & nomina Hesiodus his versibus recenset:

Ἐνώα θυγατέρες μεγάλου Διὸς ἐγγεγαῖαι :
 Κλειώτ' αὐτέρπητε, Θάλιαί τε, Μελπομένη τε,
 Τερψιχόρητ', Ἐρατώ τε, Πολυμνιάτ', Οὐρανίη τε,
 Καλλιόπητ', ἠδὲ προφρεσάτη ἐς ἅπαντάων.

Ac Clio Luna, & interpretè Mercurij, Thalia Veneris, Melpomene Solis, Terpsichore Iouis, Erato Martis, Polymnia Saturni, Urania summum calum assignat, quod Graeci Οὐρανὸν appellant. Omnium vero consensum Calliope sonet, concentum illum significans, quem calorum octo cursus efficiunt. Hunc eundem sonum Orpheus septem lyrae suae chordis imitatur: quam

—tenens longaeum veste sacerdos

Obloqui-

Obloquitur numeris septem discrimina vocum;

Atq. eadem digitis, nunc pectine pulsat eburno.

Præterea excellentes ingenius & doctrina viri singulas
Musas singulis disciplinis præferunt, eloquentia Poly-
lymniam, morali philosophia Thaliam & Euterpen,
physica Clio, arithmetica Melpomenen, geometria Er-
rato, musica Terpsichorem, astronomia Uraniam; sed
quæ eadem nobis res caelestes & diuinæ enunciet. Om-
nium verò Musarum communicationē regina Callio-
pe sua temperatione conseruat. Nec præter rationem
Iouis & Mnemosynes filia perhibentur, quia nulla do-
ctrina sine intelligentia & memoria disci potest. Vera
igitur est vox illa Platonis, Omnis ingenuarū artium
doctrina vno quodā societatis vinculo continetur: qua-
rum ratio ubi simul cognita & per Specta fuerit, mirus
quidam omnium quasi consensus doctrinarum, concen-
tusq. reperitur. Quem qui repererit, eum ego fortuna-
tum, perfectum Aristoteles iudicabit; qui rerum intel-
ligentia & virtutum vsu perfectionem hominis desinit.
At qui reperiri posse negat, is vita breuitatem exti-
mescit, & rerū difficultate terretur. Neque ego tantam
in homine facultatem esse aio, vt artes omnes atq. sci-
entias capere ingenio possit; cum in vno aliquo genere do-
ctrinarum excellere permagnum adeo sit, sed discipli-
narum vincula cognoscere, & præceptiones quasdam
omnium communes tenere, non supra hominis faculta-
tem esse existimo. Nec cuiquam opinor vnquam conti-
gerit vllius doctrina laude præstare, qui non ea deliba-
uerit, quæ ad omnium notiones pertineant. Hoc studium
summis illis & maximis viris Pythagora, Platoni, A-
ristoteli fuit; quos nullius artis & doctrina ignaros ex-
titisse conspiciamus. Et quò breuior hominum vita est, eò
diligentius relictis artibus incumbendum: & quò maior

rerum difficultas, eò acrius studiũ esse debet. & si tempus, quod sine vlla fructuosa opera iocis, ludis, cantilenis, computationibus datur, in bonarum artium studiis impenderetur, nec angustias vite, nec obscuritates rerũ incusaremus. Verũm vt ne aliò à proposito vagemur, huius vestrae academię studia, & doctorum officia diligenter aduertite; profectò hunc, quo de loquimur, disciplinarum consensum facile cognoscetis: cùm inter se communibus quibusdam vinculis & quasi propinqua cognatione contineantur. Sed vt harmoniã fides minus aptè & numerosè contenta dissoluit, sic vnus doctoris auditorisue dissensio totius academię conspirationem concordiamq; dinellit. Tamen vt Deus cuiusque celi motum & impulsus regit, sic tu ciuitatis amplissime gubernator vniuersam academiã tua sapientia & prudentia moderaris.

DE PERFECTO HABITU

HOMINIS,

ORATIO III.

Consueuerunt maiores nostri, Auditores, cùm bonarum artium studia resumenda erant, qua propter calorum molestias intermissa fuerant, in primis Deum immortalem diuinis sacris carimoniisq; solennibus precari, vt res ciuitati atq; vniuersa reip. Christiana prospere feliciterq; procederet. Quod magna religione institutum vos in hunc vsq; diem summa cura diligentiãq; seruastis. Est enim diuini numinis auxiliũ, dum agere aliquid volumus, primum omnium à nobis implorandum: sine quo nihil rectè, nihil tutò fieri potest. Vt autè initia posita sunt, sic cetera consequuntur. Quae

verò

verò de laudibus scientiarum oratio in hoc angusto & sancto loco haberi solet, illa vel adolescentum animos ad studia doctrinarum alienos renocat, vel bene affectos magis etiam incitat & inflamat. Sed ne eadem, quod aiunt, cantilena cani semper videretur, non fore præter rem duxi hodierno die de perfectò habitu hominis dicere. Nam rerum varietate audientium molestia lenabisur, & ingenuæ artes suam laudem & commendationem habebunt. Dicam enim de ea virtute, quæ insigniores hominis partes perficit & absolvit. Unde cum hominem perfectum & sapientem informauero, tunc quæ qualesque sint virtutes atque scientiæ planius intelligetis. Utinam, Auditores, sicuti corporis formam, sic quoque animi pulchritudinem cerneremus, profectò incredibiles amores in nobis excitarentur sapientiæ. At quoniam ab his rebus, quas sensus attingunt, raro unquam cogitationes ad mentem & intelligentiam renocamus; idcirco tantum, quantum par est, in virtute & honestate non ponimus. Sapientia donum Dei est, lumen animi, hominis ornamentum, verum gubernatrix & custos: quæ nihil melius, nihil utilius, nihil dignius & præstabilius à quoquam possideri, aut optari potest. Verum libet Minervæ ortum referre, quo poëta sapientiæ divinam quandam rem & celestem esse demonstrant. Fingunt enim, Jovem hominum & deorum parentem quondam caput graviter affectum sensisse, quam grauedinem cum dies aliquot pertulisset, tandem statuisse præ nimio pondere caput ferro secare. Itaque huius rei gratia Vulcanus accersitur, qui statim cum securi adest. Caput in duas partes sectum diis omnibus inspectantibus simul & stupentibus virginem edidit oris forma & dignitate pulcherrimam: cui Minervæ nomen inditum fuit. Eam Græci εὐθύνη vocant, quasi (ut quibusdam placet, qui verbo-

rum notiones explicant) ἀδύναν, quòd nutrita lacte non fuerit. Aliqui ab ἀδρῆν volūt dici, quòd omnia perspiciat & intelligat. Quidam Homeri interpretes aiunt ἀδύναν mentem significare. Tex quo nonnulli quasi θεοῦν, sive θεῶν νόσος ἀδύναν Dei mentem esse exponunt. Per hanc Plato sensit à Deo cuncta fuisse producta, & absq; ullo labore administrari. Nec defuerunt è Christianis, qui hunc partum Iouis ad aternā diuini Verbi generationem referentes Minervam Dei patris sapientiam & filium esse dixerint: per quem vniversa res à Deo & magnificentissimè creata sint, & sapientissimè gubernentur. Et quanquam insipientis, ne dicam impij hominis est Christiana fidei documenta fabularum tegumentis inuoluerè; ac si ea, qua nobis à Christo Iesu enunciata & persuasa sunt, possint ullis argumentis & rationibus doceri, tamen nō omnino absurdum arbitror interdum veterum commentis vti ad comprobandā religionis nostrae veritatem: cuius scintille quaedā in animis hominum elucent. Iam Pythagoras & Plato solum Deum sapientem esse confirmāt, in quo ipsamet sapientia insit, atque vniversarum rerum eximia constansq; cognitio: eos verò qui Deū imitantur, philosophos appellant, & philosophiam diuinae sapientiae simulacrum. Imitamur autem diuini numinis prestantiam & intelligendo qua in rerum natura sunt, & agēdo qua humana vite ratio postulat: sicut ille mundi rector & princeps Deus tum omnia cernit, qui praesens ubiq; est; tum omnibus prouidet, qui rerum vniversitatem administrat. Nos igitur isthanc hominis perfectionem quaerimus: quam qui attigerit quoad feret humanae naturae conditio, sapiens habebitur. Quippe absolutam naturae suae perfectionem assequi mortalis homo nō potest, dum vivit sub lunari hoc orbe in hoc infimo mundi loco, in

quo nihil est nisi fragile & caducum: tunc verò assequetur, cum mortalitatem cum immortalitate commutauerit. Ita que Pythagoræ, Platonis, Aristotelis, Theophrasti ac ceterorum nobilium philosophorum sententia perfectus homo is dicitur, qui & eorum qua sunt, contemplator, & eorum qua decent, est actor. Quæ autem illi perfectum, nos, si placet, sapientem vocemus. Nam perfectio idem est, quod sapientia; idem etiã, quod summa & vniuersa virtus. Virtus, inquam, ea, qua omnes animi vires recta ratione conformat, ac constanti habitu & affectione confirmat. Hinc, quoniam sapiens hominis est intelligere qua in vniuerso existunt, & agere qua conueniunt, sapientiam definiunt esse rerû humanarum diuinarumq; scientiam. Quamobrem Aristoteles in duas partes philosophiam diuisit, in cognitionis studium, & actionis. Illud præter scientiam nihil operamolitur, hoc præcipue ad agendum refertur. Illius generis est mathematicarum disciplinarum observatio, & rerum naturalium inquisitio, ac diuinarum contemplatio; huius est amor virtutum, quibus animi motus affectionesq; reguntur. Qua philosophia diuisio ex duabus animi partibus intelligentia & voluntate profecta videtur: siquidem philosophia totius animi lumen & cultura est. Atq; in hoc se quasi campo nostra exercebit oratio, dum qua sit animi cognitio, qua etiam actio, explicare dicendo conabimur: quibus sanè rebus summam virtutem sapientiamq; cõsequimur. Ideoq; philosophorum nobilissimi, quòd homo rerum cognitione, & actione virtutum se in calum attolleret, alatam animam fecerunt; præsertim Zoroaster, is qui veteri theologia illustrauit, & Pythagoras, & Plato, & qui horum sectas & institutiones profegunt sunt. Ac docuerunt, pennas tunc infringi, cum voluptatum illecebris irretitur;

tur; integrari verò, cum è vitiorū vinculis explicatur. Sed quot, inquit aliquis, sunt cuiusque ala, & quales penna? Veriusq; tres. Altera, cui nomen à cognitione est, phantasiam, rationem, & mentem habet; in altera est voluntas, cupiditas, & iracundia, non vitiorum, sed naturalium qualitatum nomina, & affectionū. Etenim animus (vt de cognitione prius loquar) aut à se intelligit, aut à sensibus res cognoscit. Cognoscit autem à sensibus ea, quarū formas ab illis tanquam nuntiis & interpretibus accipit: secumq; deinde colloquendo huius vel illius modi ac generis esse existimat. Quam existimationem Graeci phantasiam vocant, hoc est, animi iudicium de rerum visis, quæ à sensu comprehensa sunt, quanquam ipsum visum etiam phantasia nomine signatur. A se verò animus plerunq; nullo sensuum ministerio: tens multa intelligit, dum videlicet ab his rebus quæ cadunt sub sensu, cogitationē renocat: atq; aut vniuersales naturalium rerum causas indagat, aut res caelestes & diuinas contemplantur, quæ nullis sensibus percipiuntur. Et quidem animus vel ratiocinando rerum cognitionem inquirit, vel cōtemplando inuentam inuenitur. Vim illā Platonici rationem appellat, hanc mentem. Nonnulli vim hanc intelligentiam seu mentem superiorem, illam inferiorem vocant. Tamen utraque vis sepe promiscuè rationis, mentis, intelligentia nominibus notatur. Sed vereor ne cuipiam forte videar aut inelegans, aut imprudens, qui me putet in hoc confesso velle philosophorum scholas explicare. Verum mihi persuadeo non agi hoc in loco forenses causas, sed doctissimorum hominum sententias proponi, quibus inueniuntur animos ad optimarum artium studia cohortemur: quæ eò sunt illustriores, quò ex interioribus philosophia sedibus eruntur. In quibus pertractandis ani-

mus propter rerum difficultatem non potest quidem ad ornandam disputationem orationis flosculos delibare: sed fœdari tamen barbaric orationem quantum in me est non patiar, neq; negligam ornatum aliquem decentem gravitati rerum exquirere. Nec quicquam porro est tam obscurum, quod disputatione non splendeat; nec tam rude & incultum, quod verbis non excolatur. Sed dum singulas partes enucleare nitimur, ne verborū notatio, quæ pro cuiusque ingenio varia esse solet, obscuritatis aliquid rebus offundat, quam vim cuiq; nomini subiectam esse volumus in primis indicabimus. quamquam res magis ponderare, quam verba sapientem oportet. Phantasia, quam vim primam cognitionis esse diximus (ut inde ordiamur, unde ortus est scientiæ) nō est apud omnes vna eademq; significatio. Nam apud medicos & philosophos sæpe non sanam mentem significat. Id quod Greci melius φαντασίαν dicunt. Cuiusmodi homines vulgus etiam phantasticos appellat: quorum nempe oculis quæ visa obiciuntur phantasmata nūciantur. Tales Orestem & Aiacem fuisse poëta tradiderunt. Talem Homerus Theoclimenum vatem induxit; qui ea, quæ nusquam erant, videre se arbitrabatur. Apud alios verò alicuius rei speciem notat, quam sensus in animo impressit. Quam vim nostratum philosophorum aliqui (licet verbum à Latino sermone penulsi per abhorrere nonnullis videatur) imaginationem vocant. Hanc bruta sequuntur, & homines ij, quorum iudicium aut somno impeditum, aut egritudine depravatū est. Nos verò illam animi vim, quæ oblata sibi à sensibus inter se componit, ac deinde quæ & qualia sint discernit, phantasia verbo distinguimus. Quæ in brutis quidem nulla est, quia solo sensu moventur, non autem vlla ratiocinatione utitur. Ceterum autem nobis in ani-

mo hoc pacto. Quinque sunt sensus videndi, audiendi, odorandi, gustandi, & tangendi. Hos summa quadam & vniuersa vis complectitur, & quasi princeps gubernat. Quam vim natura speculatores philosophi communem sensum nuncupant; vel quod brutis, ut quibusdam placet, communis etiam sit, vel quod ad eum omnes sensus quasi principium & caput reuocentur. Is ea, quae sibi sensus offerunt, accipiens animo offert, ut cuiusque genus formamque diiudicet. Quapropter oculorum sensus praestantissimus est, per quem imagines rerum in animum irrumpunt. Vnde phantasiam precipue dictam existimant. Atque ut exemplo clariora, quae dicimus, fiant, te mihi ciuitatis amplissima gubernator propono. Tuam figuram communis sensus animo meo per oculos obicit: quam quidem animus abstractam à corpore videt, sed oculus haerentem & infixam corpore cernit. Mox phantasia conspiciens istam imaginem ita secum ipsa colloquitur: Quis iste vir est decens corporis dispositione, rectus ordine membrorum, magnitudine aptus, aspectu incundus, incessu grauis? Hac & huiusmodi inter se componens, hominem graue & humanum esse te conicit. Sic ea, quae de te amplissime gubernator dixi, de ceteris quoque rebus intelligi volo. Nec quisquam opinetur communem sensum posse hoc praestare: alioquin homo statim atque natus esset huiusmodi cogitationes iniret, easque pariter animantes omnes naturaliter fingerent. Atqui res aliter se habet. Ergo phantasia vis seu munus est singularum rerum imagines, quae per sensus ad se perueniunt, agnoscere. Quae cognitio opinio dicitur, & qui phantasia pollent sagaces nominantur. Accedit biformis intelligentia quae mente ac ratione consistit, bifrontis Iani speciem praese ferens: qui altero aspectu humana perscrutari, altero diuina admi-

rari videtur. Etenim animus dum cernit hac corpora, singulares mutabiliū rerum imagines cogitatione complectitur: dum verò in se ipsam flectit obtutum, non singulares sed vniuersales, non figuras sed rationes, nec suspicando opinionem, sed ratiocinando scientiam assequitur. Ac sanè vis ista animi, seu ratio, seu mens inferior appelletur, nos ad rerum ampliorem & firmiorem cognitionem ducit. Non enim vlla tunc opera sensuum eget, sed sola cogitatione tanquam famula vritur; neque rem vllam singularem attendit certo conclusam loco, finitam tempore, descriptam conditione, sed vniuersales rationes indagat; que nullius certi temporis aut loci legibus tenentur: nec quarit quis hic homo sit, sed que hominis natura, non vni singulo sed eiusdem generis omnibus quouis loco, quouis tempore communis. Itaque ratio se a sensuum consubernio segregans, veritatem non corpoream, sed simplicem inquirir: atque ab efficientibus causis ad res effectas meditando cuiusque naturam progreditur, contraque ab effectis rebus ad efficientes causas decurrit: tandem ratis firmisque sententiis tollit ex animo dubitationes, conficitque disputando quod quarit. Interdum quoque ad cognoscendas res singulares, quarum imagine fuerat excitata, ex vniuersalium rationum contemplatione descendit, quanquam motu proprio semper ad vniuersarum naturarum inspectionem impellitur. Nec ut sensus tantummodo presentia inspectui, & que cerni aut tangi possunt expiscatur, verum etiam remota ab oculorum aspectu persequitur, & presentia cernens simul quoque prateritis respicit, prouidetque futura. Atque hac animi vis ea est, que potissimum homines à brutis secernit, ac scientes & prudentes nos facit. Nam prudentiam parit, dum in earum rerum, quas nos agimus, consultatione est; dum verò in earum rerum, quas

natura fingit, indagatone versatur, scientiam gignit. Quamobrem animi stabilis & perfecta cogitatio, ratio inquam, non opinionem inserit, quam creat phantasia infirma suspicio, sed prudentiam & scientiam producit. Quippe opinio est infirmis argumentis firmata existimatio; scientia verò per immutabiles & aternas causas effecta cognitio. Illa decipi potest facillimè, quoniã earum rerum est, quæ sæpè aliter se habent, atque à nobis cogitantur; hæc quia cognitis, penitusq; perspectis, & nunquam fallentibus rebus continetur, vera, firma & perpetua est. Quamobrem hi propriè docent, qui rerum certas causas aperiuunt. Ideoq; Oratores, quia de his rebus agunt, quæ semper eadem non sunt, sed mutantur, non scientiam, sed opinionem in animis audientium ingenerant, qui etiam sæpè fidem earum rerum aliis faciunt, in quibus ipsi hærent. Ceterum cognitio rerum expectandarum & fugiendarum prudentia nominatur: quæ cum bonarum & malarum rerum scientia sit, ad rationem meritò refertur. Neque illud obstat, quod inter morales virtutes annumeretur, quoniã quatenus illarum princeps & regina est (siquidem nulla moralis virtus absque bonarum & malarum rerum delectu esse potest, quod munus prudentia proprium est.) in illarum choro iure optimo adscribitur: tamen eius sedes in intelligentia est; vnde animi affectus recta ratione moderatur & regit. Sed quoniam arbitror vos intelligere phantasia ac rationis vires, quantumque altera alteri præstet, quod illæ opinione imbuatur, hæc scientia confirmetur, mentis naturam animaduertimus, quæ omnium præstantissima est. Nò enim causas rerum, quemadmodum ratio, ipsarum vestigiis persequitur, sed integra & quieta nullo ratiocinationis impulsu agitata presentem veritatem contempletur. Absente philosophi describunt

describunt esse multitudinem sed stabilem & eternam. quia licet immutabilis sit, tamen res omnes uno simul tempore non comprehendit, sed seorsum quamq; intelligit, nec ratiocinando mobilis est, sed cor:emplando constans atque perennis. Deus vero ab iisdem (liceat mihi propriis ipsorum vocabulis uti) vnitas firma & sempiterna vocatur, quod solus res vnuerfas vno eodemque obtutu cernat in se ipso, qui cuncta sinu suo concludit omnium rerum finis atque principium. Sed vt phantasia ratio, sic rationem mens, sic mentem Deus illuminat, dictus ob id luminum pater: quoniam eius splendore omnes intelligētia, sicut cetera stella solis lumine, illustrantur. Atque vt corporis oculus nequit vllam rem cernere, nisi lux solis accesserit; sic mens animi oculus nequit rem vllam intelligere, nisi splendor diuini numinis affulserit. Quapropter ab Euangelista Ioanne lux vera Deus appellatur: atque ab eodem dicitur via, veritas & vita. Est enim rerum, qua menti obiciuntur, veritas. quandoquidem ea, quae sunt, per Deum sunt, sine quo factum est nihil. Est vita mentis, nōpe quae rerum cognitione & intelligentia pascitur: quia si Deum & in Deo intelligit, non potest sine Deo viuere. Est via, per quā res menti, & in qua mens rebus occurrit. Quare idē Euangelista inquit eos solūm veritatis spiritum posse cognoscere, in quibus est Deus. Igitur, Auditores, si perfecti & beati esse volumus, à nobis Deus immortalis summis precibus orandus est, ne in tenebris ignorantia iacere nos patiatur, sed diuina sua luce mentes nostras illuminet, vt ipsam veritatē agnoscamus & sequamur; qua sola dii caelestes efficiamur. Tunc sanè mens vbi diuino splendore illustrata fuerit, rationi lucē porriget, qua rerum formas & notiones animo comprehensas melius perfectimq; cognoscat. Ipsa etiā ratio phan-

tasia

tas lumen infundet, quo minus à vero falsa aliqua opinione & errore abducatur. Sic Platonem legimus ab aeterni numinis imploratione rerum suarum duxisse principia; & Pythagorã à diuinis laudibus sua studia inchoasse: sic Egyptios accepimus à votis & sacrificiis omnium rerum initia fecisse; & Indos, (vt Aristoxenus author refert) nullam omnino rem unquam vel publicam vel privatam inauspicatò egisse. Ac rectè poëta ille:

Ab Ioue principium Musæ: Iouis omnia plena.
Tacec Christianos vera ac pura religionis cultores, qui res omnes suas & cogitationes in Deum piè ac sanctè referunt ob aeternam illam, quam expectamus, beatitudinem. Etenim sine lumine veritatis nihil veri potest videri, nec quicquam boni sine bonitatis presentia geri. Nec verò studiorum nostrorum & animi cogitationum finis alius esse debet, quam summi boni cognitio, quæ diuini numinis cõtemplatio propter caelestis naturæ mentisq; præstantiam sapientia nomen arripuit. Sed ne longius, quam res, aut tempus patiatur, dicendo producar; sic primam orationis meæ partem concludo, cognitionem animi aut opinione, aut sciëntia, aut sapientia cõtineri, una phantasia, altera rationis, tertia mētis factus existit. Quas singulas quibus rationibus aut studiis consequamur, adhuc breuiter in presentiarum dicendum existimo. Primum opinio exemplis & autoritate recta efficitur. Autoritas in suadendo magnum pondus habet; quoniam ei facile credimus, quem prudentem putamus: exempla in deliberando plurimum valent; quoniam quæ facta sunt fidem nobis faciunt futurorum. Adhuc similitum rerum inter se collatio etiã atq; etiã animi opinionem confirmat. Quam ob causam Poëta, Oratores, & Historici legendi sunt; qui sunt rerum verarum aut verisimilium graues & prudentes explicatores:

tores: ac mirum dictu quantum ad cuiusque doctrinæ & scientiæ cognitionem conferant. At prudentia, quæ agendarum rerum scientia est, doctrinæ & experientia comparatur. Doctrinam ex his maxime philosophis peti oportet, qui de vita & moribus agunt. Nilominus rerum gerendarum magistra melior experientia est: quæ tantum à solertibus ingeniis, nec nisi longo tempore acquiritur. Verum eius philosophiæ studium, quæ naturalium rerum causas inuestigat, scientiam gignit: quæ est rerum necessariè demonstratarum, hoc est, ex causarum inspectione rerum facta cognitio. At sapientia, quæ est rationum in mente complexio, ac constans & perpetuus veritatis obtutus, cum natura, tum maxime divini numinis illustratione habetur. Dixi de cognitione; nunc de actione dicam. Sanè ad agendum aut volùtas nos impellit, aut appetitus. Voluntas est cuiusque rei cõsentiens rationi appetitus, ἑκάνωv Græci vocant; cum, nimirum animus asciscit ea, quæ honesta & utilia esse ratio docet. Appetitus vero, ὀρεξις Græcè, aut iracundia, aut cupiditatis motus in animo est, expers quidem rationis, sed tamen ratione regendus. Et voluntatis norma iustitia est, cuius partes (ut docti homines docent) sunt in Deum religio, in parentes pietas, in creditis rebus fides, in moderatione animadversendi lenitas, in benevolentia amicitia. Verum appetitus, qui tanquam intractatus & indomitus equus hominem sæpè huc atque illuc rapit, fortitudinis & temperantiæ habenis à ratione cohibendus est. Fortitudo iracundiam vincit, temperantia cupiditatem refrenat. Illius munus est & venientibus malis obstare, & tolerare ac perferre præsentia. In quibus est magnitudo animi: quæ & pecunia liberaliter vititur, & incommoda, maximeq; iniurias elatè capit ac sustinet. Huius verò officium est, & non appetere

appetere quæ absunt; & ab his, quæ adsunt, abstinere: maximèque in appetendis capiendisque corporis voluptatibus modum adhibet. Ex quo modestia nomen sapius obtinet. Itaque tres peculiare animi virtutes cernitis, quæ in actione consistunt; iustitiam, quæ voluntatem regit; fortitudinem, quæ iracundiam sedat; temperantiam, quæ cupiditatem moderatur. Singularum quoque plura sunt genera: quæ singillatim persequi nostri instituti non est. Omnium autem mater, princeps, & moderatrix est prudentia; sine qua nulla virtus esse potest. Nemo enim iustus, nemo fortis, nemo temperans est, nisi idem sit prudens; qui inspiciat quid quaque in re deceat & conveniat. Equidem sine prudentia iustitia summum ius illud efficitur, quod summa iniuria est: & fortitudo sine malorum circumspeditione in temeritatem evadit: & temperantia sine moderatione immanitatem imitatur. Atque ut pes & manus ritè sine oculorum aspectu nequeunt officium suum facere, sic nulla virtus absque bonarum & malorum rerum scientia quicquam rectè & bene agere valet. Quapropter litterati viri sæpè virtutis commune nomen prudentiæ proprium faciunt; quoniam princeps, & dux est reliquarum. Sed perfectum habitum hominis mihi planè descripsisse iam videor, quando de actione & cognitione dixi: quibus humani animi natura ad absolutam generis sui formam speciemque redigitur: cum nimirum ad virtutum functiones bene affectus est, & rerum intelligentia perpolitur. Ad quam perfectionem assequendam quia non solum natura & doctrina adiumentis, verùm etiam divini numinis assistatu opus est, egregiè poëta inquit:

Pauci

— Pauci, quos æquus amavit
Iuppiter, aut ardens euexit ad æthera virtus,
Diis geniti potuere.

Id quod idem poeta suis commentis sapientissimè commendauit. Nam Æneam inter densam atq; asperam siluam ramum aureū quarentē inducit, sine quo ad patrem aditu prohibitus fuisset: atque ad eū duas colūbas à matre Venere immitti facit, quæ inter siluestres serpes ad Iunoni sacram arborem volatu suo viam monstrant:

Tollunt se celeres, liquidumq; per aëra lapsæ
Sedibus optatis gemina super arbore fidunt.

Aurum propter eximium splendorem sapientiam mihi designare videtur: quæ nihil optabilius, nihil præstantius est. Sed tum inter falsas hominum opiniones & errores, tum inter acres aut honorum, aut diuitiarum curas, tum inter turbidos & ingentes animi motus latescit. tamen fas est nobis eam cum Deo comprehendere aditione & cognitione ducibus, quas gemina columba significat. Nec ille quidē misse à Venere sine causa finguntur, cum rerum diuinarum desiderium (Venus enim amorem significat) alas agitet, quibus arimus ad sapientiam volat. At quoniam animi ala tunc sana & integra manent, cum relictis artibus erudimur; debilitantur verò, cum voluptatum venenis inficimur; nos totos sapientiæ studio dedamus; ne de sua tandem inertia quisquam & ignauia verbis illis nobilissimi Hetruscorum vatis conqueratur. Quid enim minus liceat nostrorum versus, quàm Græcorum referre?

I uo piangendo i mili passati tempi,
I quai possi in amar cose mortali

Senza

Senza leuarmi à volo, hauendo l'ali,
Per dar forse di me non bassi esempi.

Quamobrem amplissime gubernator noli in hoc doctrinarum curriculo amplificando & conseruando defatigari: quia nullam rem ciuitati utiliore, nec te ipso digniorem effeceris. Vos quoque bonarum artium preceptores ad vestra munia diligenter incumbite: è quibus non minor ad vos gloria, quam ad alios utilitas ventura est. Deniq; honestissimi adolescentes vos moneo, vos hortor & obtestor, vt omnes cogitationes vestras & conatus ad sapientiam adipiscendam intendatis, cuius possessione perfecti, felices immortalesq; reddemini. An Palladem virginem deam è summi Iouis capite ortam, & diuino beneficio inter nos diuersantem, quasi mulierculam aliquam omnibus peruulgatam expellemus, eiciemus, exterminabimus? Deus optimus maximus, cuius auspiciis hæc nostra studia inchoatur, in optatum ipsa finem suo ductu prosperè felicè terque perducatur.

DE PHILOSOPHIA,

ORATIO V.

CVM virtutis ea vis sit, Auditores, vt hominis animum viresq; perficiat, certè virtutis doctrina, quam à sapientie studio philosophiam nominarunt, nulla res homini ad bene beatèq; viuendum melior vel ab excellentissimis ingenis inueniri, vel nobis à celesti & diuino numine tradi potuit. Nam summi boni cognitio rectè viuendi prudentiam acuit: cuius ignorantia tantas errorum tenebras offundit, vt quo vitæ cursum dirigi, minus videre nullo modo possimus. Ignorato enim fine, ad quem omnia referri oportet, viuendi quoque rationem.

tionem ignorari necesse est, ipsumq; dubium animum à summa opinionum perversitate diuelli in varias voluntates, distractasq; sententias. Quamobrem virtutis & vite disciplina omnes artes & scientias in auctoritatis pondere, tñ utilitatis magnitudine superat. Quaeso me de virtute, virtutisq; doctrina dicentem, Auditores, pro vestra humanitate amice & attente audiat. Ostendam enim beatam vitam, quam homo ex se prestare potest, virtute contineri; magistramq; vite philosophiam ab omnibus colendam esse: qua ab omni vanitate animum liberat, illiq; simul ad felicitatem viam apertam directamq; demonstrat. Et ad felicitatem quidem ipsa natura nos impellit, & ducit; sed fallit cursus erroris. Est enim omnibus in rebus innata summi boni cupiditas; siquidem unumquodq; se diligit, sibiq; per se ipsum charum est. (cum autem summum, ultimum, extremum bonum, & finem dico, felicitatem & naturam perfectioni intelligi volo.) verum nos aut iudiciorum prauitate infecti, aut blandis voluptatum illecebris irretiti à natura descisimus, ac vitio prope in finis cumulamur. Hinc inter homines magna de finibus bonorum malorumq; dissensio est; quoniam in summa inanitate versantur sibi ipsis blandientes, & opiniones ad vitia facile consentientis multitudinis aucupantes. qui si aliquem bonorum malorumq; delectum opera prudentie haberent, qua sola est officiorum praeceptrix sine vlla offensione dictorum & factorum rationes ad fines suos deducens, non vulgi vanos sensus, nec falsa letitiae umbram, sed solidae virtutis imaginem persequerentur. Etenim, quia corporis sensu res ponderamus, non animi ratiocinatione quid verum, quid falsum sit colligimus, ab optimo vite statu nos vel opinionum vanitas, vel consuetudinum depravatio, vel honestatis inimica libido ad ho-

nores, opes, voluptates, & res eas traducit, que longè ab
 humani animi perfectione & letitiis absunt. Porro ea,
 que mentis expertia sunt, neq; vlla ratione ducuntur,
 siue anima careat, siue aliquo sensu pedita sint, eò sem-
 per inclinant, quò insita vi & libidine mouentur: quo-
 rum verò libera sunt appetitiones, non semper eandem
 rem amant, & natura sua aptam & accommodatã esse
 existimant. Quare illis, que solum ingenito à natura
 motu ciuntur, certus est finis; quoniam rata & immu-
 tabiles sunt naturales causa: quorum verò in potestate
 est optere, & eandem rem aspernari, sæpè dissimiles
 bonorum effigies cõsectantur; quoniam voluntates hinc
 à sensu, hinc à ratione ad sequendum vel fugiendum a-
 liquid alliciuntur. Sed quoniam vnius generis & natu-
 re vnum est extremum, siquidẽ vnum est principium,
 cuius rationem habet finis, cùm eius causa omnia fiant
 (alioquin plures fines vni constituere, quid aliud est
 quàm eiusdem rei plura & distincta genera facere? quo
 nihil potest dici aut cogitari peruersius.) hoc ipsum ho-
 minis extremum bonum paucis explicemus: in quo ex-
 quirendo philosophi magnopere laborarunt. Certum
 est autem non esse omnium eundem finẽ & appetitum,
 licet omnium rerũ cõmune desiderium sit in suo quamq;
 genere perfectam, & cunctis bonis refertam esse, que ad
 expletionem natura sue pertineat: quandoquidẽ inter
 se natura diuersa sunt. Est enim aliud plantarũ, aliud
 belluarum, aliud hominum genus, ergo appetitu vario
 concitantur: quoniã idem omnibus non conducit. Hoc
 igitur videndũ, nimirum quid hominis natura quam-
 maximè appetat, non appetitum ab ijs, à quibus genere
 distinguitur. Videndũ igitur est, quid in homine potis-
 simum emineat, in quo integrum sit illi merito & opti-
 mo suo iure gloriari. Cumq; ex animo & corpore cõstet,
 atq;

atq; illo brutis animantibus similis, hoc Deo cognatus sit & quasi gentilis, dubium non est eū ratione prestare propria vi sua: cuius in aliis animantibus ne vestigiū quidem vllum nec simulacrum apparet. Quapropter in incunda sensus commotione qui felicitatem collocat, à generis sui nobilitate & virtute degenerat. Nam tanquam aliquis (ut poeta ille loquitur) Epicuri de grege porcus ita se abicit, ut à pecude nihil differre se arbitretur, nullam vim animi sentiens, nullā mentis rationisq; præstantiam. Quis est obsecro tā mollis & voluptarius ut & pecudis & hominis summum bonum idē esse opinetur? Illa sensu res indicat, hic animo & ratione intelligit: illa dumtaxat presentia sentit, hic & præterita reminiscitur, & futura cum presentibus copulat: illa in terram prona tanquam ad partem solum facta videtur, hic ad celi conspectum erectus quasi ad cognoscendum & contemplandum eam, quam cum divinis mentibus habet, propinquam cognationem. Quorum igitur diuerse sunt proprietates, etiam dispersita genera, & vltima inier se distantia sunt. Non est, Auditores, non est corpus hoc æternum & immortale, sed fragile & caducum, concretum ex his rebus, quæ quia secū dissidēt, brevi tempore corrumpuntur, vel quasi domiciliū à Deo nobis concessum, dū in terris procul ab æthereis sedibus peregrinaremur, vel quasi minister & famulus anima datum, quamdiu in hac luce vel potius tenebris versaretur; ut insani & sui ipsius obliti sit perpetuis animi gaudiis leuissimam corporis delectationem anteponere. Ego me, quod vigeam, plantis; quod sentiam, reliquis animantibus parem duco; quod verò intelligā, istis omnibus superiorem habeo; atq; id proprium meū esse aio, quod non est cum aliis commune; eoq; bono mihi gaudeo, quod amitti non potest, & per seipsum laudabile est.

est. Et sapientes viri non sensu, sed animo & cogitatione veram se vitam viuere dicunt. Ac bonum quo laudabilius est, hoc magis est expetendum. idcirco animi bona quo præstant, iora sunt corporis bonis, hoc magis illis præponenda sunt. Quid de bonis externis dicam, quæ nullo iure nostra dici possunt? quæq; sub varios casus fortuna ita subiecit, ut eis nullo temporis momento nobis liceat certo & securo animo frui? Honores verò, imperia, gloriam affectent ij, qui ad studia vulgi sensuq; sese totos accommodarunt. Quæ corporis & fortuna bona si in laudata illa Critolæ libra cum virtute comparentur, virtutis lanx proculdubio (ut inquit Cicero) terram suo pondere mariaq; contigerit. Quamobrem si in homine animi, qui corpori prepositus est moderator & dominus, & in animo summa omnis est rationis, quæ nihil in nobis diuinius elucet, certè rationis absolutio summum bonum hominis esse confirmatur, quia optimi: reliqua (si hoc etiam nomine appellare velimus) bona ad summum pertinentia, nec sui causa, sed vltimi gratia querenda videntur. Quam rationis absoluteione modo animi sanitatem, modo pulchritudinem, modo honestatem, modo virtutem, modo sapietiam doctissimi homines vocant. Ea si cerneretur (ut ait Plato) vehementes sui amores in nostris animis excitaret. Idemq; vir sapientissimus adolecentes commonebat, ut aurum non in corpore, sed in animo gestarent, hoc est, ut præter animi nullam aliam pulchritudinem adamarent. Itaq; virtus per se ipsa expetenda & predicanda est, propria vis sua illustris & gloriosa, dignitate honesta, officio recta, ornatu decora, pulchritudine laudabilis, hominis perfectio, summum bonum, atq; felicitas. Neq; verò, ut aliquis ex Stoicorum disciplina, bona corporis & externa reijcio, ac nihil ad expletionem humana nature conferentis,

ferentia, sed cum Peripateticis utilia duco, eam scilicet ratione, qua animus ad functiones suas corpore utitur, & his rebus eget, qua ad usum vitae necessariae sunt. At tamen virtus in corde sapientis altissimas radices habens nullo fortune conatu labefactari, nullis calamitatibus perturbari potest. Ipsa spe bonorum in aduersis rebus deiectum hominem erigit, in secundis malorum recordatione reprimat insolentem, armataque pectus fiducia sapientiae contra omnem casum ac varios & incertos humanae conditionis eventus. Eadem veri & falsi cognitione mentem in errore & superstitionem labi non sinat, atque omnem inanitatem circumcidens animi motus regit, & concitationes sedat, tum ab aegritudine & metu inuictum nos robore & praesentia liberans, tum conformatione, & moderatione temperantiae libidinem voluptatis refrenans: demum rationi appetitum, & intelligentiae sensum obedientem praebens partes omnes ad tuendum & conservandum naturae statum mira concordia & conspiratione componit; compositumque ad rectam rationem animam veris plenae aeternaeque laetitiae complet. At vero perturbati animi sollicitudines & miseras quis unquam dicendo exprimeret? Illum vitiositas nunc formidinum aspectu perterrens, nunc dolorum tormentis excrucians, nunc cupiditatum facibus inflammans, nunc libidinum furis exagitans nunquam respirare, nunquam requiescere patitur. Potest ne civitas in seditione absque tumultu esse nec animus a seipso dissentiens diuisisque partem ullam liquida quietis degustare potest. Etenim quietus nemo est, nisi qui constans; qui vero quietus, omni perturbatione animi vacuus est; qui autem perturbatione animi vacuus est, in otio & tranquillitate vivit. Omnes igitur improbi miseri, & sapientes felices. Neque enim se extra se quarunt, sed beatae vitae praesidia

in seipsis ponunt, neq₃ spem sui ex aliorum sententiis & erroribus, nec ex euentis bonis malisue suspendunt, sed natura viribus contenti prater virtutē res ceteras sub se habent atq₃ cōtemnunt: tum nulli cupiditati seruiētes, sed omni egritudine & metu virtutis adiumento lesati iucundissima pace perfruuntur. Ac preclare Poëta ille:

Ad summum sapiens vno minor est loue, diues,
 Liber, honoratus, pulcher, rex denique regum.
 Nec quicquā aliud est, quod nos Deo similiores, quā
 virtus efficiat; quæ partes animi ritē disponens & seruās
 nos cum caelestibus & diuinis mentibus coniungit. Aut
 quid de Deo gloriosius predicamus, quā virtutes:
 nempe summam illam sapientiam, qua rerum vniuersi-
 tatem administrat; & admirabilem iustitiam, qua
 pro vita meritis cuique dignas pœnas aut premia tri-
 buit; ac maximam fortitudinem, qua semper in propo-
 sita ratione susceptoq₃ consilio permanet; postremò in se
 conuersam seq₃ ipsam intuentem intelligentiam: in qua
 omnium rerum moderatio inest. Tantus igitur est vir-
 tutis splendor, ut reliquorum honorum speciem, veluti
 Salis radius astrorum lumen, obscuret. Quamobrē asies
 animi omni studio & diligentia curāda est, ne vnquam
 sensus incunditate cecetur, sed rectē paratus & prom-
 ptus ad rationis absolutionem virtutemq₃ contendat.
 Nec verò iam eos sequar, qui virtutem à more & con-
 suetudine dictam moralem à natura tantum, nō autem
 voluntariam esse volens. Quorum sententia redargui
 reselliq₃ facile potest. Nihil enim in nobis vel hone-
 stum laudari, vel turpe reprobēdi iure debet, nisi quod
 est voluntarium: quoniam voluntas est nostrarū actio-
 num positum in nostrā potestate principium, non à na-
 tura necessitate productū. at qui virtutis omnis est iustia
 laudatio.

laudatio. non ergo quia à natura data, sed quia ratione perfecta est. Tum nomen ipsum ostendit eam exercitatione parari & perfici, non autem nature habitu possideri. Ad hæc cuiusvis rei naturalis proprietates nullius exercitationis assiduitate immutari inuertiq; potest. Neque enim lapis (vt exemplo quod dicimus illustretur) etiam si sæpè sæpius ad superiora iactetur, vnquam aduerso nature motu sursum ferri cõsuescet. Atqui homo si frequens est in faciendis iniuriis fit penitus iniquus: idem longa iustarum actionũ meditatione & studio in virum bonum euadit. Præterea (sicut Aristoteles subtiliter disputat in libris, quos De moribus accuratissimè scripsit) non à consuetudine videndi oculorum sensum adepti sumus, sed quia videndi vim natura nobis in oculis indidit, rerũ formas & colores aspectu percipimus. Atqui fieri nequit, vt virtutè assequatur, qui non in longo & difficili honestatis curriculo studiosissimè & diligentissimè se exercuerit. Naturales quippe habitus nulla nostra industria & commõtatione fiunt: voluntarij verò ab honestatis actionibus proficiuntur, ac multo vsu & exercitatione confirmantur. Nõ igitur virtus à natura facta, sed vsu & ratione formata est; nec tamẽ aduersante natura. Nã inuita (vt aiunt) Minerva, hoc est, repugnãte natura neq; fieri, neq; dici quicquã potest; neq; etiã decet, quoniam odiosa sunt qua nõ spontè, sed cũ fastidio & ambitione proueniunt. Ecce quid aliud est natura obsistere, quàm gigantum more (vt ferunt) contra Iouem pugnare? His de causis neq; secundum naturam, quasi inuoluntaria, neq; cõtra naturam virtus est, quasi vi coacta & expressa, verum principis discens à natura humano studio & arte absolutionem confirmationemq; consequitur. Sunt enim ingenis nostris innata primordia quadam & quasi elementa vir-

tutum: qua ad perfectam honestatis formam industria & doctrina excitanda sunt, nisi à turpi desidia obrui, & à vitiosa cōsuetudine deleri velimus. Quanta, amabo vos, Auditores, prima etate, quo præsertim tempore natura vis motusq; perspicitur, quanta, inquam, simulacra virtutem in plerisque moveri, & velut igniculos emicare non sine magna admiratione & incredibili spe frugis aspeximus? quos postmodum adulta etate sic motam opinionumq; depravatione restinctos vidimus, ut nullum virtutis lumen amplius cerneretur? Nec aliter animus sine doctrina, quam ager sine cultura, licet fertilis sit, tamen fructuosus esse non potest. quanquam ut solum aliud alio natura feracius, sic ingenium aliud alio ad percipiendam virtutem est aptius. Siquidem solers & acutum ingenium virtutem facile comitatur; tarda verò & obtusa mentes nullam virtutis indolem præ se ferunt. Quinimmo virtutes ipse dissimilitudine quasdam ex eorum, in quibus insunt, differentibus ingenis, sicuti corpora ex loci ac caliditate natura varios colores affectusq; concipiunt. Sic alij callidiores, alij simpliciores, alij ad gravitatem, alij ad comitatem, alij ad frugalitatem, alij ad liberalitatem, alij ad cavendum, alij ad audendum, alij ad pœniendum, alij ad ignoscendum natura sunt procliviores. Sed quamvis dissimiles, tamē sunt virtutes omnes laudabiles: quoniam bonarum affectionum princeps prudentia pro cuiusque ingenio eas recta ratione præceptisq; conformat, & amabili cōspiratione ac cōsensu inter se cōciliat atq; cōiungit. Quamobrem ad consequendam virtutis absolutiōnem præter vim ingenij & nature doctrina quadam & exercitatio desideratur: quibus videlicet rebus hominum operationes & opera tanquam instrumentis cōficiuntur. Quod autē virtus doceatur nulli controuersum esse opinor. So-

lus enim Deus est, qui nullius monitis & præceptionibus indiget; nempe in quo singularis sapientia, & eximia rerum omnium cognitio inest. Nostrum verò nemo est, qui non interdum aliquo errore capiatur: quandoquidem multa nos vel ob ingenij exiguitatem fugiunt, vel ob rerum obscuritatē latent. At præcepta hominem in agendo errare non patiuntur; vt quæ certis rationibus & exemplis recte agendi viam ordinemq; demonstrēt. Quod si nihil recte sit nisi ex præscripto rationis, ni hæc ipsa ratio doctrina subsidiis adiunctur, frequēter animi motum & voluntatem multis erroribus implicauerit vel falso natura conatu & appetitione incitata, vel liberali quadam boni specie decepta. Quam enim multa & varie sunt apud homines de bonis malisque rebus opiniones? quam dissimiles mores? quam diuersa instituta? quam inter se differentes leges? vt cum virtus sit vi sua laudabilis, tamen honestum id solum esse videatur, quod hominum existimatio commendauerit. Quare satis arduum & difficile est in tanta opinionum varietate & peruersitate quid rectum & decorum sit videre. Itaq; præter multarum & magnarum rerum usum ad recte formandam rationem, & comparandam prudentiam iudico necessariam esse morum vitæq; doctrinam: quæ quid virtus, quotq; eius genera & partes, quæ mala fugienda, quæ bona persequenda, quæ officia referenda, quæ degenda ætatis ratio eligenda & tenenda sit docet. Ac præclare Poëta ille:

Doctrina sed vim promouet insitam;

Rectique cultus pectora roborant.

Etenim ars est natura quedam comes adiutrix & custos, atq; ad id, quod querimus, dux via, & ordine præceptorum certior, aut frustra tot ab eruditissimis hominibus actæ lucubrations, tot relicta monumenta, tot de

moribus scripti sunt libri, si praecepta virtutis inutilia nobis forent? Et si artes omnes ad adiuvandam & perficiendam naturam inventae & traditae sunt, sanè amplissimã omnium esse oportet recti & honesti disciplinam; quae in earum rerũ cognitione versatur, in quibus beata vita consistit. Ceterum ut sterilis ager diligentia, sic hebes ingenium doctrina excolitur: sine cultura verò bonum ingenium, velut secundum solum, fruges simul spinasq; producit. Doctrina errores euellit, vanitatem succidit, licentiam amputat, ingenij luxuriã depascit, rationis motus confirmat, veritatis vim at tollit, omni demum ex parte animum diligenter & eleganter polit. Eius ignoratone pleraq; imprudenter, iniuste, indecorè facta in praclarissimis viris deprehendimus: qui philosophia auxilia repudiantes, tantum ingenis suis freti, in multos errores à quæritã. i. in seipos amore inducti sunt; neq; ullam vnquam vita constantiam & equalitatẽ ob insolentia rerum tenuerunt, qui si praeceptorũ adminiculis innixi fuissent, plures, mihi credite, res ingenis suis digniores praestantioresq; gessissent. Ergo virtus et si quosdã impetus ex natura sumit, tamen doctrina quadam instruẽda & confirmãda est. Quam virtutis doctrinam, quoniam bene beatq; viuendi cognitio sapientia nomen sibi doctissimorum hominũ consensu vendicauit, utpotè scientiarũ omninũ praestantissima, atq; omnium artium domina & regina, verbo Graeco philosophiã, hoc est, studium sapiẽtia vocitamus: quae una est animi medicina, mentis cultura, benedicendi & agendi magistra; nõ humanum, sed inuẽtum donũmq; diuinum. Veteres illi homines, quorũ etas rudior erat, inuentionẽ earum artium, quae tuendo corpori deseruierẽt, propter ingẽres utilitates, quas humano generi praebat, diis, nõ hominibus cõsecrarunt; nos philosophiam,

qua earum rerum cognitionē peperit, qua beatā vitam efficiunt, non à Deo, sed ab homine inuentam esse dicemus? Eam verò Socrates, qui de vita & moribus, deque rebus bonis & malis maximè omnium & optimè disputauit, demonis sui opera fertur è caelo ad terram deuocasse: quam deinde Plato libris suis commendauit Socratica disputatione tractatā: sed demum Aristoteles in tradendis artibus & doctrinis excimius artifex certo ordine & ratione conclusit. Ad quam tamē percipiendam ineptus est quisquis animi motus ratione non regit, sed appetitu huc & illuc rapitur semper à se ipse desciscēs. Atq; hoc satis mirandum est, quòd cum animus malè affectus & eger est, nos aut nulla vim morbi sentimus, aut medicinam accipere recusamus. An quia animum nō videmus? An quia est inuisa curatio? Nisi forè perturbationes animi egrotationes esse negaueris: quae sine vlla controuersia sunt corporum morbis perniciosiores. Perturbatus enim animus quā egrotans corpus iactatur vehementius, angitur grauius, & (vt ait Ennius) neq; pati, neq; perpeti quicquā potest, cupere nunquam desinit. Et quis astus febris est voluptatum inflammatione ardentior? quae frigori vis est timoris horrore peracrior? quae sitis cupiditate pecuniarum maior? quis dolor malefactorum conscientia intolerabilior? His morbis vna philosophia medicinam inuenit; qua inanes sollicitudines detrahit, timor expellit, cupiditates reprimi, aegritudine animum leuat. Ad cuius regnū, qui se in optato vite statu conseruare vult, se conferat necesse est, in quo mores bene viuendi preceptis informantur, actiones rectis officiis instituuntur, vitiiq; radicibus extractis animus omni genere virtutum ornatur, & repressa perturbationum seditione in tranquillissima quiete sine vlla molestia omne tempus aetatis cursusq; transf-

transfigitur. Poëta, qui quotidianæ vitæ imaginem fabulis adumbrarunt, mulierem quandam nomine Medusam cõfinxerunt ore quidem venustam, sed eos in saxa conuertentem, quicumq; in se oculos coniecissent; ut docerent voluptatem blandissimam dominam a virtute mentem detorquere, & intelligendi vim omnem ex animo eximere. At si mentis aciem in philosophiæ pulchritudinem intenderitis, nõ in lapides aut belluas, sed in diuinas & caelestes mentes vos ipsa mutabit. Neque verò solum vnius hor' inis, sed domorum quoq; & ciuitatum felicitatem philosophia tuetur atq; cõseruat, earum rerum inuentrix, qua ad humanum & ciuile cultum pertinent. Ac quæso dispersos in siluis & speluncis olim homines, quis vnum in locum congregauit, & ex immanibus & feris mites ac mäsuetos reddidit? Nonne philosophia? Quis domiciliis coniunxit? quis vitæ societate copulauit? quis mtenibus sepsit? Philosophia. Quis deniq; ciuitates artibus, moribus, legibus iunxit, formauit, instituit? Philosophia. O Philosophia bonorum omnium mater & dux; per te constitutæ vrbes, per te iure sociati hominum cœtus & cõcilia, per te rerûp. forma effecta & cõseruata sunt: quæ nisi exiisisses, nos modo nulli essemus. In quo igitur tanta rerum cognitio & scientia, tanta verborum vbertas & copia, tanta orationis elegantia & ornatu inest, vt philosophiæ laudes dignè per se qui possit? Ego verò, Auditores, si mea voce & cõhor. tione vos ad studia cognoscendæ virtutis concitatos cognouero, magnum orationis meæ fructum mihi percepisse videbor.

DE LEGIBVS,

77

AD PERVSINOS,

ORATIO VI.

REM gratissimā vobis Perusini me facturum existimo, si hodierno die, quo bonarum artium studia inchoari solēt, apud vos studiosissimos iuris de legū prudentia dixerō, quae illius sapiētia bona pars est, quae ceteris facultatibus & doctrinis in tuēda & cōseruanda hominum societate proficitur. Nec velim, quia tātum legum scientia tribuā, reliquas artes a me cōtemni quisquam existimet: quas si negligere, essem merito rudis; si aspernaretur, inhumanus: cum a summis ingeniis logo v-sū rerum & experientia comperta, ac multis praceptionibus cōformatae innumerabilibus cōmodis & vtilitatibus humanā vitā explenerint. Sed tantum ista luce sua inter omnes lucet, ut custodes legum ad superos propē accedant, & earū interpretes atq; doctores diuinis penē honoribus afficiantur. Ac de aliis quidē artibus & scientiis multorū extāt copiosissima ornatissimaq; orationes, & acri solertia perfecta, & summa industria elaborata: de hac vna etsi a quibusdā elegāter & accuratē dictum est, nō tamē illi viam ceteris praeripuisse, sed patefecisse, neq; aditū ad legū laudes obstruxisse, sed munuisse vidētur. Intelligetis autē primò legem esse donū & inuentum Dei; tum omnē virtutem cōplexu suo continere; postremò vniuersarum artium & disciplinarū esse reginam. Primū omnis antiquitas, quae auctoritatē habet non minimā, ceterarum artium inuenta mortalibus attribuit, leges verò Deorum immortalium inuentioni consecrauit. Hinc Minos rex Cretae legum prudentiam & cognitionē ab Ioue accepisse perhibetur; & Lycurgi

 edicta

edicta, quasi Apollinis oracula, quod eius demonis familiaritate vteretur, à Græcis ritibus nuncupata sunt. Sed ne fidem à vetustate solum petere videamur, afferamus rationes, quibus id, quod proposuimus, planius & dilucidius fiat. Non enim apud ignaros & populares homines, sed apud eruditos & singulares viros agimus: ut orationē deceat non ad vulgare sensum, sed ad doctissimorum hominum sententias accommodari. Enimvero si lex est, ut sapientes viri definiunt, recta ratio quæ facienda sine iubens, & contraria prohibens; patet ius omne, siue vsquam illud, siue nusquam scriptū sit, à natura constitutum esse, ac legē à Deo datā, & hominum animis fuisse diuinitus infusā, quoniā ratio nō minus est in homine naturalis, quā aut in terra grauitas, aut à natura in igne insita leuitas, aut in stirpibus vigor, aut in brutis animantibus sensus: recta vero esse nequit, nisi diuina menti similis fiat, quod sine Deo contingere non potest. Est Perusini, est vniuersa quedam & æterna in mundo lex, quam Dei sapientiā esse cōfitemur, certis naturæ finibus cuncta determinans, ac singulis rebus proprietates quasdam inserens veluti leges; quæ nec vetari, nec deleri vlla vi aut arte possunt. Itaq; terra in media mundi sede lege diuina collocata non mouetur; eademq; lege siderum orbes circa terrā perpetua celeritate cōuertuntur, sine cuius imperio neq; hominum genus, neq; aliarum rerum vis & natura, nec ipse quidem mundus staret. Proinde quod dicitur Græci dicunt, infitum Latini, dicitur Plato dicendum affirmat: ut sit ipsa mens diuina, qua motu prædita sempiterno artificiosè vniuersa percurrit, penetratq; vi sua, libera tamen ipsa & soluta, & ab omni cōcretione mortali separata, omnia intelligēs & mouēs, atq; attingēs (vt in sacris libris legitur) à fine vsq; ad finē fortiter, disponēsq; suauiter.

Hinc

Hinc Themis, quod nomē ius fasq; significat, doctrinarū innētores pōta modò Jouis, penes quē est summa potestas, modò Solis, qui terrarum flāmis opera omnia lustrat, modò Celi ac Telluris filiā esse cōfinxerunt: quod certis legibus maximi Dei & natura cōsistat vniuersitas rerū: quae nisi ab vno moderatore rata, immutabili & aeterna lege rectē gubernari nō posset. Est etiā in homine, quē Graeci *μυροκοσμον* appellat, lex imperās bona, & vtiās mala; ipsa in quā ratio corporis sensibus & appetitui presidens, ad cōmunem illa & aeternā legē, ut recta sit & salutaris, piē sanctēq; effingēda: ne, cum libera sit sub nullius causa naturalis imperio, perniciosa fiat, si ab aspectu divinae mētis auersa cupiditatis incitamento feratur. Quare illud pulchrē dictū est, ni fallor, à Platone, sapiētī viro legē esse Deū. insipiētī verò libidinem. Neq. vis legū ē verbis, quae proferuntur, aut scribuntur, sed ē recta ratione cernitur: nec quae rationi aduersantur, cuiusmodi sunt tyrannorū & auarorū dominorum instituta, qui nō ad equitatē & ceniū tranquillitatem, sed ad libidinē & auaritiā omnia transmittūt, quāuis principū decreta sint, tamē legis hoc tā grani & sancto nomine digna, sed improbitatis & iniustitiae nota potius designāda crediderim: perinde atq; malorū medicorum pharmaca proprius venena, quā medicamentū vocaueris. Ad haec ea, quae à recta ratione proficiuntur, firma sunt; mutariq; non possunt, aut nō certē debēt. Ac licet vtilitatis causa pro personarū vel temporū, vel locorū ratione diuersē res interim statuātur, nihilominus equitatis ipsa ratio semper est rata & immutabilis. Ius omne bipartitū diuiditur in naturale & civile: illud ad equi & boni rationē pertinet, hoc ad civile vtilitatem refertur; illud iubet ut sanctē, ut piē, ut iustē, hoc ut bene, ut commodē, ut apitē viuamus. Ex quo orta sunt,

dominia,

dominia, bella, regna, seruitutes, manumissiones, cōtra-
 ctus, emptiones, stipulationes, obligationes, actiones, &
 huiusmodi inter nos cōmercia; quæ diuersa pro locorum
 varietate, pro tēporum cōmutationibus, pro ingeniorū
 dissimilitudine sanciri debet, prout cōmunis vtilitas po-
 stulauerit. Quæ tamen si honesta sunt, si legitima, sem-
 per cum equitate cōueniunt. Verū illa, quæ tendunt
 ad solā equitatē, nec certa cuiusdā vtilitatis rationem
 habēt, eadē sunt apud omnes: quoniam equitatis ratio
 naturalis est non in tabulis scripta, sed in hominū ani-
 mis insita lex: quam non docemur à legum peritis, sed à
 natura ipsa accipimus; nec sibi dissimilis est, quam simi-
 licher omnium mentes intelligunt. Tum si cuiusq; mēs ho-
 minis acie sua boni maliq; naturam despiceret, nullis
 scriptis legibus opus esset. mens enim ipsa sibi lex esset
 quavis leo melior, ab omni metu & dominatione liber-
 ra. quia .erò nullius ingenium ita cōparatum est à natu-
 ra, vt bona vel per se videat, vel sua sponte velit, vel ex
 se ipso cōsequatur, cum tot tantisq; cupiditatum moti-
 bus humanus animus concitetur, & à maxima opinio-
 num & consuetudinū varietate miris modis torquea-
 tur, idcirco leges tradita sunt, quæ recto tramite virtu-
 tis in vita homines regerent, atq; ab omnibus vanis &
 fallacibus voluptatū illecebris remouerent. Quod sanè
 opus excellentiū intelligentia & sanctitate virorū ex-
 itisse credendū est. Praclare igitur vir eloquentissimus
 Demosthenes obrēperandum aiebat legi, quia donū &
 inuentū esset Dei, prudentissimorū vero hominū sapiē-
 tissimorumq; decretū. Num verò putamus leges, quæ
 cōsociationē humanā seruant, aut sine caelesti numine
 excogitari, aut sine diuina auctoritate ferri potuisse?
 quandoquidē ad omnes æquabiliter pertinere debent,
 pariterq; apud omnes ius suū firmè & graniter retine-

te. ceteroquin nulla ciuitatis administratio equo & legitimo imperio cōtineretur; & iustitia vis omnis, quæ fundamentum est legis, diuina fide & auctoritate nudata vel morum improbitate adulteraretur, vel peccatorum impunitate labefactaretur atq; perfringeretur. Iam quis hominum vsquã est ita per se prudens & sapiens, ac tanto vsu rerum peritus, qui sine vllò diuini numinis afflatu naturas omnium rerum conditionesq; perspiciens legibus perscribat ea quæ utilia & opportuna sint omnibus? Aut quis tanti ponderis vir, qui sine celesti quadam auctoritate sanciat quæ sequi nos oporteat, interdicatq; contraria? Quapropter Plato legum latores monitos faciebat, ut quoniam ad gubernandos hominum cœtus diuino munere opus esset, ab Apollinẽ augustissimo numine in scribendis legibus auxilium & lumen sancta precatione postularent, quo ea cerneat, quæ honesta & ciuitatibus utilia forent. Nec dubium est, quin res humane absque diuina ope & patrocinio non possint rectè componi & conseruari, si vniuersarum rerum mensura Deus est, qui principium, medium, & finis omnium est, creans, & alens, & ad se ipsum cuncta reducens. Et si passim in agris & montibus bestiarum more sine vllò cultu vitam degeremus, nisi leges nos iuris inter nos vinculis colligassent, quis tam impium ne illum dicam, an excordem, qui Deum optimum maximum, vel legum authorem esse neget, vel in condendis legibus optimorum hominum mentibus affluisse non fateatur? Quod si cetera sunt hominis causa generata, homo vero Dei, qui solus in hac infima mundi sede & quasi mortalium statione vim numinis diuini sentit & colit, quid absurdius dici aut cogitari potest, quam principem illum Deum, cuius natus

omnia reguntur, humanis animis cōsociationis studium
 & amorem ingenuisse, quo sanctius ipse coleretur, &
 leges neglexisse, quæ homines ad civilem communita-
 tem inter se iungunt atque conciliant? Natura celestis
 providentia ministra quadam & famula nec frustra,
 nec temere quidquam facit: diuina prouidentia hominis
 præsertim, qui magnam habet cum Deo cognationem,
 atque omnium animantium tenet principatum, nõ con-
 sulet in his maximè rebus, quæ ad bene beateq; uiuen-
 dum valent? An seipsum regere difficile est, & tot ho-
 mines tamq; inter se moribus & studiis differentes ge-
 bernare operosum non erit? Illud absque diuina opera
 fieri non potest; hoc fiet humana? Nolunt poetas absq;
 diuino quodam furore posse bonum carmen effundere:
 & absque diuino numine leges vlla sapièter instituen-
 tur? Verum enim Moyses eundem esse legum condito-
 rem tradit, qui vniuersi operis fabricator fuit. Ac nos
 ipsi probè scimus Dei sermones, quos (vt Apostoli ver-
 bis utar) olim patribus in prophetis, nouissimè locutus
 est nobis in filio, esse vitæ præcepta, quibus ad sobrieta-
 tem, iusticiam, & pietatem erudimur. Nec quidem
 vlla alia dicenda sunt propriè leges, nisi quas Deus vel
 in tabulis Moyse datis promulgauit, vel in mentibus
 nostris inseruit: quæ ad omnes sunt, non ad priuatos al-
 liquos homines constituta; quæq; nulla vtilitatis spe-
 cie obiecta, nulla temporis perturbatione oborta, nullo
 rerum vsu aut statu immutato abrogari à quoquam
 possunt, vbiq; gentium, vbiq; locorum, militia & ro-
 ga semper eadem. Atque hæc sunt legum vera proprie-
 tates, quæ solum in diuinis insunt. A diuinis autem
 quæ discrepant humana leges nulla sunt, quoniam à re-
 ctæ ratione dissentiant: illis verò parendum, quæ cum
 diuinis

diuinis consentiunt, sancite ab his, quos Deus maximus in terris dominos & reges aliorum ordinauit. Recte igitur Propheta, Nisi Dominus edificauerit domum, in vanum laborauerunt qui edificant eam. Neque enim aliud est ciuitas, quam hominum communis quadam habitatio; que ut ab omnibus temeritatis & insolentia iniuriis tuta sit, legibus est tanquam parietibus prouidentissime munienda. Quae leges quia diuina fide & auctoritate roborata esse debent, ne sceleratorum hominum audacia & effrenata violentia confringantur, idcirco idem Propheta, Nisi Dominus, inquit, custodierit ciuitatem, frustra uigilat qui custodit eam.

Quamobrem ut ciuitatis anima lex, sic uita legis est Deus: ac merito & iure leges sacrae sanctae, & religiosae, interpretesque ipsarum antistites & sacerdotes apud omnes ciuitates, nationes, & gentes semper appellati & habiti sunt. Quid, cur ciuitatum gubernatores uel improbos quidem illos ipsiusmet Dei precepto iubemur magna obseruantia reuereri, nisi quod omnis potestas (ut Apostolus ait) à Deo est? & qui potestati resistit ordinationi diuina resistit? nimirum quia legum & iuris custodia, tanquam illa sint diuina mentis inuenta, commendata est ijs, qui in principatu à Deo collocati sunt. Atque ut adificij rationem fabri ab architecto petunt, & agendi vim à principe causa secundaria ac proxima suscipiunt, & quae res alias mouent ab alio quoque ipsa principio habent motionem, sic in huius mundi gubernatione omnis administrationis ratio & potestas ab uno rege in alios uelut in riuos à fonte deducitur. Itaque Diuus Augustinus (ut orationi nostra doctissimi & sanctissimi, & grauissimi uiri auctoritatem adiungamus) in humanis legibus nihil esse iustum & legiti-

mum ait, quod non ex aeterna lege homines sibi deriuarunt: & in sacris prouerbis caelestis Sapientia inquit, Per me reges regnant, & legum conditores iusta decernunt. Vnde nulla lex, nullam ius, nulla vita disciplina apud eos vnquam fuit, qui nullum Deum esse crediderunt. Et sapientes illi viri, qui dissipatos quondam homines in vnum cōgregarunt, hac eos persuasione subiugū legis immiserunt, quod omnium rerū domini & moderatores essent dii; & piorum atque impiorum iudices; & malefactorum benefactorumq; ducerent rationes. Nec non qui leges aliis promulgarunt, quōd rata & iniuolata essent, in eos, qui tum maximè colabantur, Deos inuentiones ipsarum transtulerunt. Sic Zoroaster quas Bactrianis & Persis composuit in Horomasim; Trismegistus quas Aegyptiis constituit in Mercurium; Minos quas Cretensibus dedit in patrem Iouem; Lycurgus quas Lacedaemoniis sciuit in Apollinē; Draco & Solon quas Atheniensibus sanxerunt in Minernā; Pompilius quas Romanis imposuit in Ageriam; Zamolxis quas Scythis descripsit in Vestam retulit. Ac profectō scribendarum legum prouincia semper mandata fuit iis, qui sanctitate & prudentia cereris praestarent: quoniam istorum mentes magis diuinum spiritum conciperent. quandoquidem par esse videtur vniuersi Deum per charos sibi homines & inuolens humano generi mentem suam & animum, & curare. Ergo si lex est hominum & (vt loquitur in Pindaris Poëta) deorum regina, quia rerum vniuersitatem vna quaedam aeterna mens administrat; cur non arbitremur eam donum & inuentum esse diuinum? Nunc locus est alter orationis de virtutibus, quae in sinum legis atque complexum veniunt. Ad quem mihi aditus

facilior

facilior patet ex hac ipsa disputatione, quae modo tractata est. Nam si lex humana coniunctionis moderatio est, cer. e viuendi rationē ab ipsa describi oportet. Ex quo necesse est legem, virtutes omnes, quarum ambitus ratio res vita comprehenduntur, suo gremio complecti atque fouere. Neq; vera lex vnus alicuius, sed vniuersorum ciuium felicitati studet. Hac autem est omnium ciuium ad rectam rationem conformata actio, atq; inter se consentiens & honesta consuetudo. Nec eam lex alere & sustinere villo modo posset, si non simul omnium virtutum copiis & auxiliis iuaretur. Ac porro studium legis totum est circa voluptates & dolores, ne vel illi nos à bonis rebus vlla formidine absterreant, vel ista blanditiis ad malas alliciant. Qua in re tota virtutis laus posita est. Nec verò legis praecipuam operam & studium putes esse, ea, quae sunt extra animum, curare, parietum, fornicum, st illicidiorum vitia, sed animi partes bene disponere ac perficere, & ad summum reeta perducere. Et cogitationes quidem animi prudentia praecipis componit, voluntatis motus iustitiae modo definit, iram & metum fortitudinis imperio regit, libidinis impetum temperantiae meditatione refrenat. Cùm igitur virtutes legum fundamenta sint, non verborum captiuinculas, quibus venalem quandam auctoritatem & gratiam ipsi aucupentur, sed virtutum & vitiorum naturas legum interpretes docere nos decet, ut bene beateq; viuamus. Hic quosdam rogantes audio num ex virtutibus leges, an ex legibus virtutes oriuntur. Qui hoc tantum velim attendant, quod ratio, quae affectus animi regit (& quidem virtus nihil aliud est, quam recta & constans animi affectio) dum turpia prohibet, & honesta imperat, lex est. Itaque vnde virtus

deriuatur, ex eodem capite lex manat. quæ nihilominus virtutem procreare videtur, cum hominum animos & mores honesto & laudabili habitu componit. Tum quod monendo & consulendo virtus, hoc iubendo & vetando lex præstat. Sed oro ne malè quenquam habeat legum dissimilitudo; quando ad unum eundemq; finem non semper una eademq; sit via. Licet enim interdum diuersæ leges (quemadmodum est antea disputatum) utilitatis causa iubeantur, tamen omnes idem spectant, nempe vt homines dignis officiis & virtutibus instruantur. Quid lex illa, Qui nimis festinat se ipsum præcipitat; nonne magna providentia rebus esse prospiciendum monet? Quid verba illa, Festinatio & tarditas nimia punienda sunt; nonne illud explicant tam celebre, tam salutare & diuinum proverbium Festina lentè? quo monemur, ne quid agendo per socordiam relinquamus, aut temerè aggrediamur; vt ne deinde nos aliquid ignauiter prætermisisse doleat, aut imprudenter admisisse pœniteat? Hoc etiam facit ad prudentiam, vt principes (quoniam veritas rerum gestarum erroribus non vitiat) id sequantur, quod conuenit ex fide rerum, quæ probantur sequi. Illa vero ad aequitatem, ne potentiores viri humiliores iniuriis afficiant, ne defensores eorum calumniosis criminibus innocentes sectentur; & in cognoscendo neque excaudescant aduersus eos, quos malos putent, neque precibus calamitosorum illacryment, sed ius suum vnicuiq; distribuant. Ad hæc omnia de re militari instituta præcepta sunt fortitudinis, Ne arma alienent, ne amittant, ne militia tempus prætereant, & rationis minus relinquunt, ne locum in acie deserant. Mox quam grauitè lex ignauios, contumaces, desertores, emanfo-

res, transfugas, proditores milites punit? Qua autem sequuntur, ad temperantiam & concordiam attinent, civium reliquorum, Non dolo malo damnum dare, non rem alienam convecrare, non furtum facere, non fraudem admittere, non ex fraude lucrum sentire, non pulsare, non verberare, non cadere, non vim adhibere, non violentia uti, non stuprum alteri suadere vel inferre, sed coercere libidines, frenare cupiditates, ira motus cohibere, equitatem, iustitiam, religionem colere; ut civilis societas, & integritate morum sanctè custodiat, & moderatione iuris in perpetua pace & tranquillitate seruetur. Quamobrè si ad honestatis imaginè hominū actiones legis norma formātur, necesse est eius circumscriptione virtutū omnium rationes viresq; cōcludi. Quapropter Aristoteles sciētia legalē, quod omnes virtutes suis claustris excipiat, vniuersam virtutē appellauit: idemq; nomen iustitiæ, qua in cōmuniōne vite posita est, dedit; qua præstantissima est, & omnium virtutum illustrata splendore præclarissima existit. qua neq; Hesperus (ut fertur) ita, neq; Lucifer admirabilis. Hinc ea, que legitima sunt, tanquam à iustitiā iusta, & que iusta sunt, tanquam à lege legitima nominamus; quod eadem sit legis & iustitiæ vis atque natura. Ideoque legem ab vnicuique suam tribuendo Greci νόμον, quod munus proprium iustitiæ est; Latini verò sic à legendo vocarunt: qui delectus tam ad legem spectat, quam ad iustitiā. His de causis nulla doctrina vel ornatio, vel pulchrior, vel honestior, vel gloriosior legalis prudentia est. Mirum verò, quod cum eius opus tantum sit, tam exiguum quorundam leges interpretantium munus appareat, quorum aut improbitas est, aut inscientia reprehendenda: quoniam verba legis tenen-

res equitatem relinquunt; & virtutis vim aut ignorant, aut dissimulant, in singulis litteris & interpunctionibus occupentur. Ita verbosis disputationibus interpretationes legum fraude & stultitia replentur. Nos a legali scientia non verbosam prudentiam simulationem, sed bene viuendi modum & preceptiones hauriamus. Cum ergo legum prudentia tanto simul omnium virtutum splendore colustretur, iure maximo ceteris artibus preferri debet, utpote illius sapientia administra & comes, quae civilis appellata scientia reliquarum artium & doctrinarum architectonica est. Atque haec est tertia & postrema orationis mea pars; ad quam ipso dictionis filo deducimur. Et quidem architectonica ars ea est, quae primo formam aedificij comminiscitur: tum adhibet illas artes, quas aptas & opportunas iudicat; eisque modum aedificandi praescribit. Quare ciuitatis formam effingentem, & tradentem bene viuendi rationem, & aliis artibus utentem scientiam ad comparandam ciuium felicitatem, cuius causa omnia facit, rite prudentissimi viri architectonicam nuncuparunt. Artes enim aliae suo quaque fine terminatae sunt; sicut in medicina sanitas, in bello victoria, & in aliis item artibus suum quodque extremum est. Finis autem consociationis humanae civilis felicitas est: in qua comparanda civilis sapientia omnem operam suam & studium ponit, praecipiens quae faciendae aut negligendae sint, ac statuens quas artes recipi, quas contra excludi e ciuitate conueniat. Quamobrem si finis, qui ab omnibus propter se expetitur, prior est istis, quae ad hunc ipsum conferuntur (debet enim optimum id esse, quod summum & vltimum est.) sapienter Plato & Aristoteles philosophiae duo clarissimi

malumina civili sapientia artes omnes & doctrinas subiecerunt. Quae civilis sapientia in condendis, seruandisq; legibus praecipue versatur. Video quanta mihi lis & concertatio cum his orietur, qui res bellicas conseruantur, quibuscum si ferro & armis decertandum mihi esset, à pugna procul dubio abstinerem: at verò si rationibus est inquirenda & inuestiganda veritas (quãdoquidem hoc hominis proprium est, illud belluarum) non dubitarim in campum arenamq; descendere. Neque inficias inuicem militari virtute temp. à seditiosorum hominum audacia, & ab hostium incursionibus defendi: atque ob has causas rebus necessariam esse. sed libenter eos interrogauerim cuius rei gratia bella suscipiantur? Nonne quaeso ut in pace viuatur? Quis enim bellum belli causa faciat, ut ex bello bellum, & ex calamitate calamitas propagetur? atque in teteris belli miseriis continuisq; periculis sine villo otio & quiete breuem hanc vitam spiritumq; ducamus? Iniquus sibi, iniquus amicis, iniquus patriam, quam, cum sibi charissima esse debeat, in turbulentissimas bellorum tempestates procellasq; coniciat. Quod si bella ad pacem conferenda, non studia pacis ad bella conuertenda sunt; in generanda verò & confirmanda pace leges omnem operam suum studiumq; posuerint; sine dubio legalem prudentiam re bellica potiore esse iudicabitis. Tum bella non sunt omni tempore necessaria; sine legibus verò ne temporis quidem momento vita, ne in ipsis quidem bellis honeste & tute agi possat. Utinam bella nunquam inducta fuissent in homines, no: tot honorum direptiones, tot praediorum depopulationes, tot vastitates agrorum, tot tectorum excisiones, tot urbium inflammationes, tot ciuium vexationes, tot rapinae, eos

*cedes, tot incendia tanto cum omnium marore & luctu
 cerneremus. Et ne memorem labores & pericula, qua
 in bello suscipiuntur, quid? quod vitam suam milites
 cum una (si superis placet) drachma commutare non
 dubitant: Quos ob id scitè Ulpianus sic à militia, hoc
 est, duritia & stupiditate dictos existimat. At in bello
 vires corporis experimur, lacertos & latera ostentamus
 verùm honestas, quam magni & excellentes viri que-
 runt, in animi prudentia residet. At in bello pecto-
 ris robur & magnitudo elucet! verùm sedes legis, &
 custos humanae communionis iustitia fortitudine pra-
 stantior est: à qua tantùm, non item à fortitudine &
 temperantia viri boni nominamur. At imperium bello
 dilaturatur! Sed civili scientia conseruatur: nec minorem
 sapientes homines in asseruandis, quam parandis rebus
 laudem esse censent: nec magnitudine fines imperij, sed
 diuturnitate metiuntur. Quid Athenas? quid Car-
 thaginem? quid Romam, ciuilibus excisas & conuul-
 sas discordiis proferam? qua si legibus steterissent; vel
 imperia, vel pristina dignitatis aliquam speciem reti-
 nerent. Quid arma foris profunt, nisi intus sit consi-
 lium? Quis Lycurgi prudentiam? quis legem & dis-
 ciplinam non Pausania, non Agesilai bellicis rebus
 anteponat? Quis non preferat Themistocli Solonem?
 Ille Graciam (inquit Cicero) à metu seruitutis libera-
 nit semel; hic, dum eius instituta steterunt, semper con-
 seruauit. Factum illius ciuitati semel profuit: haec
 semper. Quod si imperatores aliqui nonnunquam ci-
 uitatum gubernacula tractarunt, illa non militari vir-
 tute, sed civili sapientia rexerunt: ita vt administra-
 re reip. laus omnis civili sapientiae, non militari virtu-
 ti assignanda sit. Neque reges ad bella, sed ad ius exer-
 cendum*

cendum Homerus à Ioue nobis dato: esse pronuntiat: & iustitiæ fruendæ causâ olim fuisse constitutos ipsâ vetera; scriptorum monumenta testantur. Quid? ut legitime & iuste bella fiant, quenam alia virtus aut docet, aut iubet, quàm legalis? Et non illa præsit, quæ imperat? aut Deorum iudicium, quod est apud Poëtas, despiciemus? quorum ingenium & diuinitatem omnes admirantur? Cùm enim Pallas & Neptunus inter se decertarent de imponendo vrbi nomine, quæ deinde à Pallade nominationem Athenarum accepit; Deorum consulto decretum est, ut is urbem, quo vellet, nomine appellaret, qui rem utiliorẽ humano generi protulisset. Itaque Neptunus incussione tridæris equum aptum ad bella è terra excitauit: contra Pallas oliuam pacis signum produxit. Cuius inuentum cùm præstantius & utilius à Diis iudicatum fuisset, ciuili sapientia Dea victoriam reportauit. Idemque sapientissimus Salomon confirmauit, Melior est, inquit, iustitia, quàm bellica fortitudo. Verumtamen hic ego, Perusini, felicitatem vestram & fortunam admiror, quòd etiam in hoc studio militari semper excelleretis: ut non plures fortissimi principes ex illo equo Troiano, quot ex hac vrbe strenuissimi duces omnibus seculis prodierint. Quorum nomina recensere in præsentia præter rem fore existimo. Sed æquum est, ut orationem meam conuertam ad medicos, illosq; orem & obtester, ne quid mihi succenseant, si legalem scientiam medicina quoque anteposuero. Equidem, quia infirma atque etiam egra valetudine sum, modo capitis grauedine oppressus, nunc stomachi cruditate malè affectus, aliquando oculorum morbo impeditus, interdum aliqua febricula tentatus ex

sacrarum

sacrarum litterarum praecepto propter necessitatem, medicos honoro & obseruo, meamq; valetudinem illis committo: verum si magis est (ut dici solet) amica veritas, patiantur iuris prudentiam vel in hoc medicina praeponi, quod ad moderandam Remp. pertineat. Medicina facit vel conseruando bonam valetudinem, vel amissam recuperando, vt sine agritudine; legalis vero prudentia ius suum vniuersique distribuendo, vt sine cupiditate in pace viuamus. Illa herbarum genera & radicum, haec virtutum formas viresq; considerat. Illa corporis morbis, haec animi agrotationibus medetur. Illa tuenda valetudinis, haec viuendi ars est. Tanto autem praestat animi sanitatem, quam corporis valetudinem tueri, quanto mens corpore nobilior est atque praestantior. ni fortasse illud non aequè accipitur, atque à sapiente quodam dictum est, Satius esse mori, quam turpiter viuere. Sed decet valetudinariam de medicina loquentem apud medicos moderatè dicere atque modestè. Reliquas artes operarias & fabriles scienter praetero; quod vtilitate, & dignitate, & difficultate longè inferiores sint; nec modo non praeferrì, sed ne vlla quidem ex parte cum legali prudentia conferri habeant. Nec dubito quin ex aliqua philosophorum schola huc quissiani ad nos prodeat, & quas Graeci theoreticas artes vocant legali prudentia anteponat, & concisis Stoicorum more sententiis hunc in modum disputet. Veri cognitio est eius intelligentia, quam veri speculatricem appellant; rerum verò agendarum prudentia est in ea intelligentia, quam Graeci practicen, nos vocemus actiuam. atqui speculatrix intelligentia est actiua nobilior. igitur contemplatio actioui, & inspectiua scientia legali prudentia

dentia antecellit. Ad hoc contemplatio se ipsa contenta est; actio verò plurimorum operam & patrocinia requirit: vnde contemplatio res simplices inuestigat, quæ aliter esse non possunt; actio res pertractat, quæ concreta sunt, atque mutantur. Quamobrem & nobilitate, & certitudine, & iucunditate vincit actionem contemplatio. Hæc, & similia dissecta articulatum ab istis philosophis disputantur. At videte obsecro quantum ipse quoque rerum contemplationi tribuam: qui artes inspectiuas dignitate, nobilitate, firmitate, voluptate, integritate, diuinitate aio actiuis excellere; sed ad confirmationem societatis humana legalem prudentiam magis, quam rerum occultarum contemplationem esse necessariam assero. Quinimò ipsa rerum, quas natura occultauit & quasi inuoluit, inquisitio maximas gratias huic prudentiæ habere debet; quoniam eius tutela & presidio ab omni molestia & offensione liberatur. Quod si non modò nobis, verum etiam aliis nati sumus, non contra officium erit inuestigationis studio ab agendis rebus abduci? Quid prodest abdita natura perscrutari, salutem verò suam communemque contemnere? aut calorum & siderum conuersiones suspicere; sui verò, suorumque curam nullam habere? & rerum diuinarum cognitio nisi melioribus præceptis vitam instituat, quem fructum & utilitatem afferet? Quod si diuina contemplando Dei similes efficiamur, & humana gubernando Dei vicarij constituamur: Quæ nam ante in vnum locum congregatos homines? quæ ante conditas ciuitates atque legibus institutas? quæ tum vitæ ratio? quæ morum disciplina? quæ religionis cura? Nulla tunc vis erat iniusticia, nulla humanitatis insignia; nulla pietatis ve-

stigia

stigia cernebantur. Pecudum ritu in siluis & nemoribus nulla certè sede vitam agitabamus. Nemo stellarum sedes, nemo signorum formas, nemo siderum motus, progressionem institutionesq; notabat. Nec occulta natura quisquam rimabatur, nec res latentes inquirebat, nec eorum, qua fiebant, causas indagabat, nec causarum observabat effecta. Quia igitur vita laborum & periculorum plena, ac multarum rerum indigens erat, sapientes quidam viri in vnum homines convocarunt, atque artes ad varios vita usus excogitarunt, & leges ad confirmandam humanam societatem promulgarunt. Itaque vita necessitas in societatem homines cœgit; artes materiam communium utilitatum subministrarunt; leges formam civitatis expresserunt. Quarum vim & naturam oro diligenter advertite. Quoniam humanum ingenium si speraret impunitatem & licentiam peccandi, quavis de causa facile contumacia & fastidio efferretur, legibus cohiberi oportuit: licetq; a natura nonnulli ad virtutem institui & comparati videantur, tamen his etiam recti regala adhibenda est, ne aut iudiciorum inanitate, aut morum depravatione ab honesto traducantur. perindeq; lex animum errare non patitur, atque ars præcepti vmbis cauet, ne quid natura peccetur. Et quoniam duplex est hominum genus; alterum, quod honestatis species delectatur; alterum, quod metu a flagitio retrahitur, cuiusmodi vulgus est, quod virtutis ne umbram quidem vllam videt, tantum corporis voluptates sequitur, lex homines ingenuos ad virtutem præmiis inuitat, illiberales pœnis à vitiis deterret. Et enim decet imperitam multitudinem non aliter ac bestiam non verbis, sed fustibus à malefactoris repelli: nec

verborum

verborum strepitum animorum perturbationes sedantur, sed maiore quadam vi comprimuntur: alioquin maxima (vt inquit Theognis) merces tribuenda esset orationi, si turbulentos animi motus & ardores per se ipsa restingueret. Sed & prudentissime legumlatores ea supplicia describunt, qua concupitis voluptatibus maxime efficiunt; quibusq; homines in suis vitiis satis apta & digna animaduersione plectuntur. Mulctatur quidem libido cruciatu, voluptas dolore, frans damno, furtum ignominia: itidem parricida culeo, dissoluti vinculis, ferro sicarij, cruce pradones, factiosi exilio, malefici carcere mulctantur. Contra per eosdem legumlatores decernuntur statua magnis viris, & imagines in foro collocantur; danturq; corona victoribus, & triumpho habentur; postremo bene meritis de Republicis pro cuiusque dignitate magistratus & honores ab ipso iure deferuntur. Quibus rebus, pramio, inquam, & poena Solon vnus e septem Gracia sapientibus Remp. sustineri sensit. Et aurea illa catbena, qua vniuersum mundi orbem, quasi urbem hominum & decorum, constringi sinxit Homerus; quid aliud est, nisi humana societatis connexio, quam aurea leges efficiunt? Lex etenim iis rebus quemque proficiens, ad quas tractandas noscit idoneum, & simili quadam arte obseruationis & beneuolentia cum maioribus minores, & cum optimatibus populares concilians, qua mundi opifex Deus cum superis ima, & cum caelestibus terrena connectit, diuersarum actionum & officiorum convenientem reddit conspirationem, quasi quaedam harmoniarum: qua sonorum est dissimilium certis intervallis facta consensus. Qua parium apta cum suauitate quadam compositio vt dignitas est in corpore, honestas

primo, quem dicam secundo loco ignorem. Sed in primis
 Bartholus iurisconsultorum facile princeps occurrit;
 qui licet Saxoferrati (quod oppidum veteres Sentinum
 appellarunt) natus sit, tamen in hac vestra vrbe edu-
 catus & mortuus est. Cuius sepulchrum in ade sacra
 B. Francisci etiam nunc conspicitur. Vnde genus Al-
 phanorum in prasens vsque honoribus & gratia flores-
 cit. Quid honestissimam Ubaldozum familiam com-
 memorem, in qua tot viri legali scientia claruerunt?
 Quantum est apud omnes Baldi nomen: quanta au-
 rhoritas? quantum decus & laus? qui Bartholam
 praeceptorem suum aut ingenio superauit, aut doctrina
 aequauit. Duos secum habet germanos; Angelum, qui
 cum Bartholo & Paulo Castrensi legalis prudentia
 triumvir appellatur, & Petrum, qui mentis acumine
 & doctrina nulli istorum cedit. Hos filij & nepotes
 sequuntur praditi simili splendore, Angelus secundus,
 qui (vtar vulgò non ignotis verbis) consistorialis aduo-
 catus fuit, Nicolaus Romanae rotæ auditor, & Mat-
 thæus ob solertem eruditionem satis omnibus clarus.
 Longum esset omnes enumerare, qui vestigia maiorum
 insequuti in eandem fama societatem venerunt. Non
 interim stlebo nomen doctissimi viri Io. Petrucij Mon-
 tisperelli; qui generis nobilitate nulli secundus est, do-
 ctrina fortè omnium primus, si eius monumenta ex-
 tarent. Adest auditor eius & gener Petrus philippus
 Corneus ex Corneorum non obscura familia; qui sum-
 ma cum omnium admiratione L. annos ius civile pro-
 fessus immortale nomen adeptus est. Quid Baldum
 Bartholinum referam, quem dicunt Baldum nouel-
 lum? quid eiusdem cognationis Honofrium, quem do-
 ctorem insignem vocant? quid Philippum Francium?
 quid

quid Benedictum Capram, peritissimos iuris? quid postremò Vincentium Herculannum, qui superiore aetate omnes animi solertia, doctrina, studio, & gratia anteiit? Hac, Perusini, eò tendit oratio, ut cognita & perspecta legum inuentione, virtute, dignitate, maiore animo ad illarum studia incumbatis, ac relictum à maioribus vestris gloriam vos ipsi vestro ingenio, industria, & labore amplificetis.

F I N I S.

Sex hæc Orationes Antonij Viperani perlegi atque approbau, eò quòd reconditæ Philosophiæ plenas, & ab omni erroris malo liberas deprehenderim.

Walterus vander Steegen, S. T. Licentiatus, & Ecclesiæ Antuerpiensis Canonicus.

... ..
... ..
... ..
... ..
... ..
... ..
... ..
... ..
... ..
... ..
... ..

ANTVERPIAE

EXCVDEBAT CHRISTOPHO-
RVS PLANTINVS, ARCHI-
TYPOGRAPHVS REGIVS,
ANNO CIO. IO. LXXXI.

MENSE JUNIO.

